

నాటకాలు

భక్తి, జ్ఞాన, పురాణ, జానపద

రామాంజనేయ యుద్ధము

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాదే

గురు గోరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు తైలీంగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు హాయి బాలా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమహార్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్చుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010007079

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

రామాంజనేయ యుద్ధం

పు. 140

ఆంధ్రరత్న బుక్ డిపో తెనాలి.

—: ముఖ్య పాత్రలు :—

శ్రీరాముడు

లక్ష్మణుడు

భరతుడు

శత్రుఘ్నుడు

యయాతి

అంజనేయుడు

సుగ్రీవుడు

అంగదుడు

విశ్వమిత్రుడు

వశిష్ఠుడు

జాబాలి

గౌతముడు

నారదుడు

స్త్రీలు

అంజనేదేవి

శాంతిమతి

ఇంకను సమయానుకూలముగ

ఓమ్

శ్రీ రామాంజనేయ యుద్ధము

ప్రథమాంకము - ప్రథమ రంగము

నాంది

గురుడు వచించినట్టి పలుకుల్ విని, తాటకినిన్ వధించి యా
యురుతరమైన యాగవిధినోమి. అహల్యనుగాచి, జానకీ
తరుణిని పత్నిగా బడయు దాశరథీ సభనేలుగాత తా
నిరతము భాగ్యభోగ్యము లనేకములిచ్చి ముదంబు మీరగన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు ప్రవేశము)

సూత్ర—నటీ : నటీ :

నటీ—నాథా : ఏమి, యింత తొందరగ బిలిచితిరి.

సూత్ర—నీ కింకను తొందరగ బిలిచిన కారణమేదియో తెలియనే
లేదా ? వెంటనే శ్రీరామాంజనేయయుద్ధమును భక్త యయాతిచరిత్ర నాటక
రూపమున ప్రదర్శింప వలయునుగాన తత్ప్రయత్నమున నుంటివా ?

నటీ—నేనందు మందమతినై చరింతునా ?

సూత్ర—అటులైన నేనే సభాసదులకింకను యీ కవిగారి యూరు
పేరులం గూర్చి తెలుపక జాగొనరించితి నన్నమాట ? ఓమహాజనులారా!
నేడు ప్రదర్శింపబోవు యీ నాటకమును రచించిన దెవరంటిరా :

సీ. గుంటూరు సీమలో కొమరొప్పు విద్దెల

పూడి నివాసుండు; భూసురుండు

నిరతాన్నదాతయు నిత్యసత్యవ్రత

దీక్షిపరుండు, ముక్తి పరుడు.

రంగయాఖ్యుండు, భారద్వాజ గోత్రుండు,
దరిశి వంశాబ్ధి సుధాకరుండు,
అర్ధాంగ లక్ష్మి జాయమ్మ నవ్వారికి
జననమందెను శేషయాఖ్యుఁ డెలమి

గీ. వారి పత్ని లక్ష్మమ్మ గర్భంబునందు,
గలిగె నేకైక పుత్రుండు; కవివరుండు:
వీరరాఘవస్వామి నా పేరవెలసి
దీని రచించె సరస నిధానముగను.

నటీ—నాథా : ఆ రాఘవస్వామిగారి రచనయు నానందకరముగనే
యుండును గాన తప్పక దానినే ప్రదర్శింతము. అదిగో నారదపాత్ర
సిద్ధమైనది.

సూత్ర—ఐన మనమింక దారి తప్పకొందుము పద. నాటకా
రంభము కాగలదు.

నటీ—అటులనే.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(గగన మార్గంబున నారదుడు ప్రవేశము.)

నార—అహో ! కలహభోక్తనగు నాకు కొన్నాళ్లనుండి యువవా
నంబులే జరుగుచున్నవిగదా: ఇప్పుడెందు బోవుదును? ఎవరికి కయ్యంబును
బెట్టుదును ?

సీ. దేవదానవులకు తీరని వైరంబు
విడుక కొన్నాళ్లు కల్పించినాడ
అది విష్ణువుచేత నవతారముల నెన్నొ
తీరిగి ధర్మిత్రి నెత్తించినాడ
మర్త్యచోకనుజేరి మాయమాటలతోడ
పెద్ద కయ్యంబు లా పెట్టినాడ

యుక్తిమీరగ శాయశక్తుల యత్నించి
మంచి తగవుల సృష్టించినాడ

గీ. కాని, నేటి కీ గతి నాదు కడుపునిండు
మార్గమొండు గన్నడబోక మాడుచుంటి
నెచట కలహంబు ప్రాప్తించు ? నెవుడు దీరు
నీ క్షుధానల జ్వాల లింపెనగ నాకు ?

బైరా : భూలోకంబున రామచంద్రుడు ధరణిని పాలించుచుండ
నాకు కలహము లభించు మార్గంబు గోచరింపదే ? నేనేమి చేయుదును ?
(ఆలోచించి) ఆహా ! ఈ నదీ ప్రాంతము నందున్న పర్వతాలలో విశ్వా
మిత్ర వశిష్ట లిరువురు గూర్చుండి యుండిరి. వారున్నచోట నేదేని
వైరంబు సంభవింపక తోడు. ఆ సమయంబున నే నందుండి వశిష్ట
విశ్వామిత్రుల మధ్య సంకురించిన నా కలహ బీజమును పెంచి పెద్ద
దానిని చేసినచో, ఆయ్యది వృద్ధిచెంది, నా కానందము నొసంగుట
నిశ్చయము గాన త్వరితముగ నే నా ముని నివాస ప్రదేశంబున కరిగెడ.
ఆహా ! దేవదేవా ! నిన్ను నమ్మిన వారి కే కొరతయు నుండదుగదా ?

సీ. మీనావతారమై దానవుని వధించి
వేదములను నిల్చు విజ్ఞు దెవడు ?
కూర్మావతారమై కొండ క్రిందను జేరి
పాల సంద్రమునందు గ్రాలె నెవడు ?
అరయ వరాహమై యా హిరణ్యాక్షని
పోరాడి చంపిన ధీరు దెవడు ?
రాకాసి మూకలు చీకాకు చేయ ప్ర
హ్లాదుని బ్రోచిన యనఘు దెవడు ?

గీ. దుష్ట రాక్షస కోటిని దునిమె నెవడు ?
కపి వరేణ్యుల పంప్రీతి గాచె నెవడు ?
ఆ మురారి నిజాంశంబు నలరునట్టి
దాశరథియే సహాయమై దనరు నింక.

కావున నేనింత త్వరితంబుగ నరిగెడ. (నిష్క్రమించును.)

(2 వ రంగము)

[వశిష్టడు, విశ్వామిత్రుడు, గౌతముడు, జాబాలి వేరు
వేరుగ కూర్చుండియుందురు.]

గౌత—నేడీ మునిజన సమ్మేళన మెంతయు నానంద మొదవించు
చున్నది.

జాబా—నేటి వేదాంతచర్చయు మిగుల ప్రశంశనీయముగనే
యున్నది.

విశ్వా—(ఎదుటచూచి) ఆ వచ్చున దెవరు ?

వశి—(నిదానించిచూచి) నారదునివలె నున్నది.

(నారదుడు ప్రవేశము)

వశి—నారదా ! రమ్ము. కూర్చుండుము.

విశ్వా—బ్రహ్మమానసపుత్రా ! ఇటువచ్చి కూర్చుండుము.

గౌత—త్రిలోకసంచారీ ! ఎచటనుండి వీరాక ?

జాబా—కలహాశనా ! లోకంబులనున్న వార్తలేమియో వివ
రింపుము.

నార—మునీంద్రులారా ! మీ రంద రెరుంగని వార్తలు నాకు
మాత్రము తెలియునా ? ప్రస్తుతము నేను భూలోకమునుండి వచ్చుచు
న్నాను. అందెందు చూచినను శ్రీరామచంద్రుని ప్రతిభయేగదా ? ఆహా !
ఏమి రాముని పరిపాలనా విధానము ? ఏమి న్యాయైక దీక్ష ? ఏమి
ప్రజాదరణ ?

వ. ఇనకులరామచంద్ర భువనీకుళు, కీర్తియుతుండు; ధర్మపా
లనమున తొల్లి భూమిపతులన్ నిరసించెనటంచు నెందు చూ
చినను వదించు వారలె విశేషములై కనుపించుచుండి రా
యనఘుని శీలసంపద లనంతము లయ్యె ధరాతలంబునన్.

వశి—ఔను, ఆతండు దశరథనందనుండు. ఆ వంశీయులందరు
నట్టి యశోభరిత చరితులే.

విశ్వా—శ్రీరాముడు నాశిష్యుండుగదా ?

(యయాతి ప్రవేశము.)

యయా—వశిష్ట భగవానులవారి కభివాదములు.

ఉ. కోసల రాజవంశులకు కూర్మి బురోహితులై ; మునీంద్రులన్
వాసి ఘటించి, సాధుగుణ వర్తన మందనమానశీలులై
భాసురమూర్తియై ధరణి ప్రాభవమందు వశిష్ట మౌనికిన్
చేనెడ వందనంబులు నశేష శుభంబులు పెంపునొందగన్.

వశి—దీర్ఘాయుష్మాన్ భవ.

నార—(రహస్యముగ) విశ్వామిత్రా ! ఇందు నీవుండగ నీ
యయాతి మునుముందుగ, నీ యరుంధతీ పతికి నమస్కరించు
చున్నాడేమి ?

విశ్వా—(నిర్లక్ష్యముగ) నారదా ! అంతమాత్రమున నా గౌర
వంబునకేమి లోటు ?

నార—(రహస్యముగ) ఎంతమాట ? గౌరవభంగము కాకపోవు
లేమి ? కాశికా ! నీవేమనుకొను చుంటివోగాని, నాకుమాత్రము యయాతి
కృత్యము దుస్సహముగనే యున్నది. ఐనను, నీవెక్కడ ? ఈ వశిష్టు
డెక్కడ ? నీకంటె నీవశిష్టు డధికుండేమి ?

విశ్వా—(రోషమును పూరించుచు నుండును.)

యయా—(విశ్వామిత్రుని వంకచూచి) ఓహో ! గాధిపుత్రులు
నిందేయుండిరా ! ఎంత పొరపాటు. (చేతులు జోడించి) మహామునీ !

మ. జననంబందితి వర్కవంశమున; భూచక్రంబు బాలించియున్
ముని లోకంబున నగ్రగణ్యుడవునై ముల్లోకముల్ మెచ్చ నూ
తన సృష్టిన్ సృజించినాడవు మహాత్మా ! నీకు కేలోడ్చి నా
డను దాసుండను గౌన నన్ను కృపనిండన్ గాంచి రక్షింపవే.

విశ్వా—ఓయీ ! కపటహృదయా ! చాలింపు మీ యాగడము.

నార—అదేమి కొలికా : యయాతి నమస్కరించెనుగదా :
ఈపాటిదానికింత యాగ్రహమా :

విశ్వా—నారదా : నన్నూరక వాగింపకుము. ఈ దుర్మార్గుడు
ముందుగ వశిష్ఠున కంజలి యొసంగి కడమనాకు నమస్కరించునా ?

యయా—(చేతులు జోడించి) మహామునీ : ఇదియా నా వలన
గలిగిన మహాపరాధము : నమస్కరించుట యందును ముందు వెనుక
లుండెనా : ఉండిన యుండుగాక, నా మనంబున నా బేధభావంబు లెరింగి
చేయలేదు.

గీ. దీర్ఘ కాలంబు వేటకై తిరిగి తిరిగి
మిగుల డస్సియుంటిని, సంయమివర : ఎవ
రెవ్వ రిందుగల రటంచునేని గనక
సహజలీల, వానికి నమస్కారమిడితి

అంతియేకాని నా మనంబు నందొండు తలంపు జనించుటచే కాదు.
నన్ను మన్నింపుము.

విశ్వా—యయాతీ : వృధా వ్యాసంగమేల ? వశిష్ఠుడు మీకిష్టుడై
యుండుటచేత నన్నాతనిముందు పరాభవించు తలంపున నిట్లు చేసితివి.
తిరిగి మామకోగ్రశాపదవాలనాగ్రంబుల భస్మంబగుదువేమోనన్న భయం
బున నిట్లు సమర్థించుకొన చూచుచుంటివి. ఓయీ : మాయావీ ! నీకే
యింతటి యుక్తియున్న నిరంతర తపోనిష్ఠా గరిష్ఠులమై—వివిధ విద్యా
ప్రపూర్ణులమై—సర్వలోకానుభవ పరులమైన మా కెంతటి విజ్ఞాన ముండ
వలయును ?

మ. తులువా : ఇంత పరాభవంబయిన నాతో నిట్టి హాస్యంబులే
పలుకన్ సాహసమేల కల్గెనుర గర్వప్రక్రియన్ సర్వమా
నులు చూడన్ తలవంపులయ్యె, మదికిన్ నూనంబు గావించితే
బలవద్దైవరముగల్గు హేతువున కోపభావల చల్లారునే ?

యయా—మహాత్మా : శాంతింపుము.

విశ్వా—కాంతించి చిరకాలమైనది. ఇదే, మదీయశాప ఫలమనుభవింపుము. (కమండలములోని నీరు చేతిలో వంచబోవును.)

నార—(వారించి) కౌసికా ! ఇంత తొందర పడుచుంటివేమి ? ఇంతకాలము జితేంద్రియుడవై, మోరనిష్ఠలతోచేసి గడించిన నీ తపోబల మీ యొక్క నరనాయకుని చంపుటకై వినియోగింతువా ! చాలు చాలు. యయాతి మరణమునకు నీ పవిత్ర తపస్సునే ధారవోయుటకు మతి పోయినదా యేమి ?

విశ్వా—అట్లులైన యేమిచేయవలయును ?

నార—యయాతిని చంపుటమాత్రము నిశ్చయించుకొంటివిగదా ? కానిమ్ము. కార్యసాధనా విధానము నిదానముగ యోచింతము.

యయా—(స్వగమున) అమ్మయ్య ! నారదమునీంద్రులవారి వలన విప్పటి కొక గండము గడచినది. ఐనను గాధేయుని పగ పాము పగ. ఈతడు నన్ను పూర్తిగా కరుణించి విడిచినగదా సంతోషము.

గీ. కౌశికుం దుగ్రశాపాన గాల్చియున్న
చీకు చింతలేకుండ నశించియుండు ;
బ్రతికియున్నకతన మృత్యుభయముకలిగె
చావకయు ముదమంద నీ సమయమందు.

విశ్వా—ఓయీ ! యయాతిరాజా ! బ్రతికిపోయితినిగదా యని గర్వించెదవేమో ; ఇది తాత్కాలికమే సుమా.

వశి—విశ్వామిత్రా ! యయాతి యొనరించినకార్యము వుచితమా ? అనుచితమా యను ప్రశ్న నటుంచుము. నీ వనినట్లు లయ్యది దూష్యంబే యైనను నిన్నాతడు క్షమాభిక్ష నర్హించెనుగదా ? వానినేల క్షమింపరాదు ?

విశ్వా—ఓయీ ! పాపిష్టి వశిష్టా ! నన్నట్లు ప్రశ్నించుటకు నీ వెవరవు ? చేతనైనచో నీ యయాతిని రక్షించుకొనుము—చేతగాకున్నచో నోరుమూసుకొని కూరుచుండుము.

వశి—ఏమిరా : దురహంకారప్రమత్త చిత్త స్వరూపా ! ఏమంటి
వేమంటివి ? నోరుమూసుకొని కూరుచుండవలయునేమి ?

ఉ. తాలిమిలేక యీ పగిది తామనమూని వివాద మాడగా
కాలును ద్రవ్యచున్న పలుగాకి : మునీంద్రుల కిట్టి రోషమే
వేశనునైన చెల్లునె ? వివేకమే ? కీర్తియె ? సిగ్గులేక నిం
దేల వచింతువింక నగరే ప్రజలందరు నాలకించినన్.

విశ్వా—ఓయీ ! మూఢా ! ఏమంటివి ? నాకురా వివేక విఖ్యా
తులు లేకపోయినవి ? ఈ విశ్వామిత్రుని శక్తిసామర్థ్యంబు లింతలోనే
మరచితివా ?

సీ. బ్రహ్మ సృష్టిని వీడి: బదులు సృష్టి రచించి
పూజిత మెల్లెడ పొందినాడ;
ఆపర స్వర్గంబునే నవలీల గల్పించి
యల త్రిశంకు నచట నిలిపినాడ;
హిమశైలమందు, నహీన తపస్వియై
ఫాలనేత్రుని మెప్పు బడసినాడ;
నీదు పుత్రులనెల్ల నేత్రానల జ్వాల
భస్మంబు చేసియే వరలినాడ;

గీ. ఘన హరిశ్చంద్రు నానాదు కడు యిడుముల
నుంచి, కచ్చియ దీర వేధించినాడ;
అట్టి పౌరుషశాలినై యలరు నన్ను
స్వల్ప గతి వర్కినావె, బ్రహ్మ ! వశిష్ట !

వశి—ఓరీ ! ఆత్మశ్లాఘ పరాయణా ! హరిశ్చంద్ర సార్వభౌము
నట్లు నగవాల్ల బాలుచేసితివే గాని, వానిచే నేమైన నసత్యము నాడింప
గల్గితివా ? తుట్టతుదకు “రావయ్యా ! వశిష్టా !” అని బ్రతిమిలాడిన
నాటి మాటల నింతలోనే మరచి పోయితివా ? నీవు మరచి పోయినను
మేము మరచి పోలేదు సుమా ! నాడు జరిగిన శృంగభంగమునకు సిగ్గు
బడవలసిన వాడ వింకను చెప్పుకొను చుంటివిగా ? చాలు చాలు. నోరు
కట్టిపెట్టు కొనుము.

జాబా—వశిష్టా : ఎన్నడో జరిగిపోయిన మాట లిప్పుడెందులకు ? పోవిండు. గతము వర్జనీయము.

వశి—అమాట లీ గాధేయునకే చెప్పుడు. ముందా విషయంబులను ప్రస్తావనకు దెచ్చిన దాతడేగదా ?

గౌత—విశ్వామిత్రున కేనియు నీవని జాగులేడు.

విశ్వా—ఏమోయీ : గౌతమా ! నీవును యొక పేరుచెందిన మునీంద్రుని చందమున నన్నాక్షేపించు చుంటివిగా ? నీబ్రతుకు లిందున్న వారంద రెరుంగ రనియా నాతోడ కోడెగము లాడుచుంటివి ?

గీ, అల సురేంద్రునితోడ నర్థాంగి యింట
కులుకుచుండ; నద్దమరేయి, కొంపవీడి
స్నాన మొనరింతునను నొకసాకుతోడ
బైట తిరిగెడు నీదొక్క బ్రతుకె చెవును !

నార—(స్వగతము) ఔరా ! ఈ దుర్మార్గుని నోటికి హద్దు పద్దులు లేకున్నవిగదా ?

గౌత—(స్వగతము) ఛీ ! ఛీ ! ఈ వాచాలుని కదిలించుట నాదే పొరపాటు.

వశి—(స్వగతము) పాపము. నిజమాడబోయిన గౌతముడెట్టి మాటబడెను ?

జాబా—(స్వగతము) నేనేదేని వానిననిచో నాకును నేదియొసొడ్డు రాకబోదు.

యయా—(స్వగతము) అకటా ! నామూలమున ప్రశాంతంబగు నీ ముని యాశ్రమంబున నెంతటి కల్లోలము సంభవించినది. (ప్రకాశముగ) గాధిరాజునందనా ! మన్నింపుము. దేవరవారి కీయాగ్రహంబు గావించినది నాలోపముగాని, మరొకరి నేరముగాదు. నాకై మీరు వృధా కయ్యంబు లాడనేల ? తప్పుచేసినది నేను—తప్పుని యొప్పుకొను చున్నది నేను.

చానునిమీద కోపము దణ్ణముతోసరి. మీ పాదంబు లంటుచున్నాడ మన్నింపుము.

విశ్వా—(దూరమునకు తొలగి) ఆఁ : ఆఁ : పాపీ : ఎంత సాహసము ? ఎంత సాహసము ?

గీ. సాధు జీవుల జంపు హస్తంబులవ్వి;
కడగి నావైరికి మ్రొక్కు కరములవ్వి;
కడుగనైన కడుగకె నా మడిమలొత్త
తాకుచుంటివే ? దోషంబు నాకు నంట.

యయా—హరిహరి ! ఇదియును నేరమయ్యెనా ?

విశ్వా—యయాతీ : ఎందులకింక నీ వృధాప్రయాస ? ఏ క్షణంబున నీవా వశిష్ఠున కంజలి యొనరించితివో, ఆ క్షణమందె నీవు నాకు ప్రజల విరోధివైతివి. నీ కపట వినయంబులకు మోసపోయి నిన్ను కరుణించుట కల్ల. నీవింక జీవితంబు పై ధ్రాంతివదలి, మరణమునకు సిద్ధము కన్ము. నేనును బోవుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును)

నార—అహా! విధివిలాస మెంత విచిత్రమైనది ?

గీ. గాధి సూతి వశిష్ఠుల కలహమిటులు
ప్రజలమంది యయాతిపై బడెనుగాదె ?
రాజు రాజుల యుద్ధంబు ప్రజల మరణ
మనిన సామ్యంబు సార్థక మయ్యెనివట.

ఆరుంధతీ పతి ! పాప మీ యయాతికి కల్గిన దురవస్థ విచారణీయము. విశామిత్రు డన్న నో యుక్తా యుక్త విచక్షణా భూన్య చరిత్రుండు. ఈ సమయంబున నీవును మిన్న కున్నచో పాపము, కాశీపురాధీశ్వరుని గతియేమి కానున్నదో కదా ?

వశి—(స్వగతము) యో : ఈ నారదుండు నా తలపై నొక భారమును దెచ్చి బెట్ట చూచుచుండెనే ? (ప్రకాశముగ) నారదా ! నీనెరుంగని ధర్మమార్గము లేమున్నవి ? ఇందు నేను చేయదగిన దేమున్నది ?

నీవు త్రిలోక నంచారివి— ఇట్టి పుట్టుంబు లందెట్టులు చరింపవలయునో
జాగుగ నెరింగిన మేధావి— దేశకాల పాత్రానుకూలముగ వర్తింప
నేర్చిన లౌకికవ్యవహార విజ్ఞానివి యయాతీ ప్రాణరక్షణకు నీవే కంకణము
గట్టుకొనుము.

గౌత—బ్రహ్మమానస పుత్రా ! ఇందులకు నీవే సమర్థుడవు.

జాబా—మనమందరి సముఖంబున జరిగిన యాయన్యాయమునకు
న్యాయంబు గల్పించుట మన ధర్మము.

వశి—యయాతి మహారాజా ! చింతింపకుము.

ఉ. చింతిలబోకుమయ్య నృపశేఖర ! కాగల కార్యమెట్టిదో
సుంత నెరుంగ జాలుదుమె ? శోక విదూరుడునైన జానకీ
కాంతుడు ధర్మపాలకుడు గల్గిన ధారుణిలోన, ధర్మమిం
కంతము నొందునా ? నిజము నా భగవానుడు చూడకుండునా ?

యయా—మహనీయా ! భగవానుడు నిజమునే చూచుచుండిన
యీ యుపద్రవమేల సంభవించును ?

సీ. కుడిచి కూర్చుండక-నడవుల వేటాడు
పనిబూని నేడేల వచ్చినాడ ?
వచ్చితి ననుకొన్న-వైశమబోవక
జాల మిందేల నే సలిపినాడ ?
సలిపితి ననుకొన్న-సంయమీంద్రుల జేరి
దర్శింప నేనేల దలచినాడ ?
దలచితి ననుకొన్న-తగగాధిసూతికి
ద్రోహిపోలిక నేల తోచినాడ ?

గీ. తోచినాడనే ననుకొన్న, దోసిల్లొగ్గి
నను ముసీంద్రుండు కృపతోడ గన దిదేల ?
కటకటా ! నా తల వ్రాత గాకనున్న
వేరుగా నెంచనగునె యీ ఘోర మరయ ?

నార—కాశీరాజా : గతమునకై విచారింపకుము, నీ ప్రాణ రక్షణోపాయము నే నాలోచించి వచించెదను గాన, నీ వింటి కేగుము.

యయా—మహాత్మా : నిజమేగదా ?

నార—రాజా : ప్రమాదావస్థల నున్న నీతో పరిహాసము లాడుదునా ? కేవలము నీయం దభిమానము చేతనేగాక— యీ మునిచంద్రులందరు నాకు నియోగించిన కార్యభారము చేతను నేను నీకు సహాయము చేయవలసిన వాడనైతిని గాన, నా శక్తివంచన లేకుండ యత్నింతును.

వశి—నరనాయకా : శ్రీరాముండు విను రక్షించు గాక. పోయి రమ్మ.

యయా—ముసీంద్రులవారి యాశీర్వాద ప్రభావ మెటులున్నదో ?

గీ. అరయ గాధేయు డాతని గురువరుండు;

ఒనరగ వశిష్టు డతని పురోహితుండు;

తొలుతనుండి నే నతని భక్తుండ నగుట

నేమి నేయునో శ్రీరాముడింక నన్ను.

నేనింక బోయి వచ్చెదను.

అందరు—విజయీభవ.

(తెర వ్రాలును)

శ్రీ రామాంజనేయ యుద్ధము

ద్వీ తీ యాం క ము

(శ్రీరాముడు, లక్ష్మణుడు, భరతుడు, శత్రుఘ్నుడు, వేరు వేరు పీఠంబు లందు గూర్చుండియుండ తెర లేచును.)

లక్ష్మణుడు—అన్నా ! సర్వసద్గుణ సంపన్నా !

ఉ. ఎన్నడులేని చింత, యిటులేటిక గల్గెను మీ మనంబు నం దున్న విచార కారణము నొక్కపరిన్ వివరింపుమంచు మే మిన్నివిధాల వేడిన, నొకింతయు బల్కరదేమి ధర్మమో యన్న ! త్వతీయ సోదరుల టన్న మరొక్కగతిం దలంచితే ?

శ్రీరా—అనుజాలారా ! చెప్పటకు నోరు రాకున్నదిగదా ?

భర—అంతటి దుర్విషయ మెట్టిదై యుండునోగదా ?

శత్రు—అన్నా ! మాకన్న మీకాప్తులెవరు ? అగ్రజు డనుభవించు చున్న నా విచారమును మేమును పంచుకొనుట సోదరధర్మము కాదా ?

లక్ష్మ—మీరు మనంబున వగచుచు మాతో చెప్పకయున్న దేవరవారి విచారమునకు కారణము మేమే యగుదు మేమోయనియు నందేహించు చున్నాము.

శ్రీరా—ఎంతమాట ! చెప్పటకు నోరురాక చింతించు చుంటినే కాని, మీరు నా కవకారులనికాదు. దశరథ రాజకుమారులందఱ్ఱి బేధాభి ప్రాయంబు లెన్నడును కలుగవు—కలుగనేరవు.

చ. తెల తెలవారువేళ, నరుదెంచితి, నెచ్చటికో వంచపగా తెలియదుకాని, ఒక దీనుని, భక్తుని కంఠమేటికో

యిలబడ నేసినట్లు కడుహేయపు స్వప్నముగంటి—నా మదిన్
కలతవహించె, నేమిచెడు కల్గనో యంచు భయంబు దోచెడిన్.

లక్ష్మ—అగ్రజా : స్వప్నమునుగూర్చి యంత చింతింపవలయునా?
మన కులగురుండును, హేరోహేతుండనగు వశిష్టభగవానుని రావించి
దుష్టస్వప్నదోష పరిహరణార్థంబుగ శాంతిచేయించుదము.

భర—సౌమిత్రి యాలోచన సమంజసముగ నున్నది.

శత్రు—వశిష్టభగవానుని కొరకై యిపుడే వార్త నంపుదము.

(తెరలో)

ప్రభూ : విశ్వామిత్ర మునీంద్రులవారు విచ్చేయుచున్నారు.

శ్రీరా—తగు గౌరవ మర్యాదలతో ప్రవేశపెట్టుము.

లక్ష్మ—సమయమునకు పిలిచినట్లే విశ్వామిత్రుం డరుదెంచుటయు
మంచిదియే.

శ్రీరా—ఆ మునిచంద్రులు మనకు గురుచంద్రులుగదా : దుస్వప్న
స్వప్నమునకు శాంతిమార్గ ముపదేశింపకబోరు. సోదరులారా : అరుగో
దయచేయుచున్నారు. ఎదురేగుదము రండు.

(నలువురు లేచి నడచుచుండ విశ్వామిత్రుడు వారికి
యెదురు దిశనుండి ప్రవేశించును.)

శ్రీరా—గురుచంద్రుల కభివాదములు.

విశ్వా—విజయసిద్ధిరస్తు.

లక్ష్మ—ఈ మణిపీఠము నలంకరింపుడు.

విశ్వా—(కూ రుచుండును.)

భర—దేవరవారి రాకచే మా గృహము ధన్యంబయ్యె.

శత్రు—మీ రాక మా కాష్టాదజనితమయ్యె.

శ్రీరా—మహాత్మా : మీకు క్షేమమేగదా ?

విశ్వా—అః! మాడేమంబుల కేమిలే.

శ్రీరా—అటులంటిరేమి ?

విశ్వా—అనకబోవుచేమి ?

సీ. పర్జికాలల లోన పడియుందుమే గాని

మేడలు మిద్దెలు మాకు లేవు;

కాషాయ పుట్టముల్ కట్టుచుంటిమే గాని

కాంచనాంబరము లా కట్ట లేము;

మానుషానందండు మరి వేతుమే గాని

తతరత్న హారాల దాల్చ లేము;

అడవి దుంపలనెట్లా గుడువ నేర్తుమే గాని

దివ్య భక్త్యంబుల దినగ లేము;

ఆ. వె. కాననముల బ్రతుకు గడుపు కొంటును గాని

రాజ నగరు లందు గ్రాల లేము

యిట్టి పేదవాడ నెంత గురువు నైన

గురుతు లేక బోతి కొంచె మిపుడు.

శ్రీరా—(చెవులు మూసుకొని) హరిహరీ! పాపము శాంతించును గాక. పాపము శాంతించును గాక. గురుచంద్రా! ఎంత మాటంటిరి? ఈ రాముడే నాదేనియు మిమ్ము తిరస్కరించెనే? మిమ్మే కాదు. ఎవరిమాట నేనియు నుల్లంఘించని రాముడేమి? సద్గురుమూర్తులగు మీ యాన జవదాటుచేమి? అనంభవము.

విశ్వా—రామచంద్రా! నీవు నా మాట నెన్నడును జవదాటవని నే నెరుంగుదును. ఐనను యేమందువో యని హాస్యము లాడితిని గాని వేరు గాదు. నీ వేమియు మనోవ్యాకులత నందకుము.

లక్ష్మ—దేవరవారి కృపకు పాత్రుల మైతిమి.

విశ్వా—కావచ్చును.

శ్రీరా—అనగ ?

విశ్వా—మీరును నాకార్యమును పూర్తిగావించినగదా ?

శ్రీరా—పూజ్యులాతనీయుటయు, మేమాచరించక బోవుటయునా; మహాభాగా : రాముడు మా శిష్యుడుగదా ? పీనిపై మీకా సందియమేల కలగవలయును ? దేవా ! మేము బలాతి బల లభ్యసించినది మీ సన్నిధానమునకాదా ? తాటకీ సంహార మొనర్పజాలినది మీ యాశీర్వాద ప్రభావమునకాదా ? మారీచ పరాజయంబు గావించుటయు మీ యాజ్ఞా బలంబునకాదా ? హరధనుర్భంగా సంతరమున జానకిని ధర్మపత్నిగ బడయుటయు మీ కృపచేతనే కాదా ? ఇప్పటివరకు నీ యయోధ్యానగర సింహాసనంబున ధర్మపరిపాలనం బొనరించు చున్నది మీ చల్లదనంబున కాదా ? అట్టిచో, యిట్టిరాముడు మీ యభినంది నిరాకరించునే ? నిరాకరించు వారిని సైతము సైరించునే ?

ఉ. ఇంతకుమున్ను మీవదన మీ క్రియ నుండుట గాంచలేదు : నా స్వాంతము విస్మయమౌదవె సంయమిచంద్ర : కతంబు దెల్పి మీ చింత దొలంగు మార్గము వచింపుడు కాదనబోక వైళ మ త్యంత ముదంబునన్ సలిపి, హాయి నొసంగెద మీకు నమ్ముడి :

పిశ్వా—రామచంద్రా ! ఇంతగ నడుగుచుంటివిగాన నికచెప్పక తప్పలేదు. నా మనంబున నిండియున్నది పరాభవ దవానలంబుగాని, మరియొకటిగాదు.

శ్రీరా—ఏమీ పరాభవమా :

లక్ష్మ—ఏమీ ? విశ్వామిత్ర మహర్షిని పరాభవించిన నా దుర్మార్గు దెవ్వడు ?

భర—ఆ దుర్మార్గు డింకను జీవించియుండెనా ?

శత్రు—మునీంద్రులవారి శాపంబునకు గురికాకున్నకదా ?

విశ్వా—నన్ను భరాభవించినవాడా క్షణంబుననే మామక శాపానల కీలల భస్మమై యుండెడి వాడేకాని, దుష్టశిక్షణా శిక్షరక్షణా దళుండగు శ్రీరాముడు నా శిష్యుడై రాజ్యపాలనము చేయుచుండ దండనాధికారము నాకేలనని యుపేక్షించితిని.

శ్రీరా—మంచి పని చేసితిరి. సౌమిత్రి ! మహర్షులవారి నగారవ పరచిన యద్దురాత్మ దేవదో యెరింగి, శీఘ్రంబుగ బిలుచుకొని రమ్ము. న్యాయస్థానంబున విచారణ జరుప వలయును.

విశ్వా—ఏమి, రామచంద్రా ! ఆతండు నాకు చేసిన పరాభవంబు నకే నేను నా మనంబున మ్రగ్గుచుంటిని గదా ! సిగ్గు విడిచి— నీ సభలో న్యాయస్థానంబున నిలిచి — నోరు తెరచి — మరల చెప్పవలయునా ? నీ వేమియో నన్ను గౌరవించు వనుకొంటిని గాని, నా మానధనంబుల నిట్లు మంట గలుపుదు వనుకొనలేదే ?

గీ. నాదు వాక్యంబులను నీవు నమ్మలేక
నలుపు రుండుచోటున తీర్పు నలుప వలెనె ?
గాదిసుతుని సిద్ధాంతంబు కాదనంగ
పెద్ద వైతివే వేటికీ సుద్దులాడ.

అందులకే ముందు నే నంతగ సందేహించితిని.

శ్రీరా—దేవా ! అజ్ఞానిని, మన్నింపుడు. తమ నెలవైనచో నాతని విచారణ లేకయే దండించును. అజ్ఞ యొసంగుడు.

విశ్వా—సత్యమా ?

శ్రీరా—ముమ్మాటికిని.

విశ్వా—ఐన వినుము.

మ. సరివారిన్ నగుబాటుగా; తొలి నమస్కారంబు గావించెనా
కరయన్ వైరి వశిష్ట పాదములకున్; హా ! ఎట్టి నిర్లక్ష్యమో
నెరపెన్ పిమ్మట నాకు వందనము తా నిర్భీతి; మౌనీంద్రు లం
దరిలో నా కవమానమై, యితరులాత్మన్ చుల్కనల్ నేయరే ?

లక్ష్మ—వద్యు డొనరించిన నేరమునే దెలిపితిరి, జాని వాని యూరుం బేరుల తెలుపరైతి రేమి ?

విశ్వా—తెలుపుటకేమి, తెలుపుదును. తెలిపిన పిమ్మట “నాతం డట్టివాడు కాడనియు, లేక అతండు మా కాపుడనియు; కాక, యీనేరము దండనార్హముగ మే మంగీకరింపమ”నియు సమాధానము లివ్వరుగదా ?

శ్రీరా—మహాసీయా ! నేరమునుగురించి విచారణయే లేదని యింతకుముందే వచించితినిగదా ? అయ్యది పాపంబైనను, పుణ్యమైనను దేవరవారి యాన పాలించుటయే నా కర్తవ్యము. ఇక దండనార్హునిగురించి యందురా ?

చ. అరయగ మద్గురూత్తమున కంత విరోధము గూర్చినట్టి యాదురితుడు బంధువైనను, హితుండయినన్ నరుడైన, దైత్య భూవరు డగుగాక నాకపురి పాలకుడైన మరెవ్వరైన నేనరికెడ వానిశీర్షమిక నమ్ముడు దేవరపాద సాక్షిగా.

విశ్వా—శేహభాష్ ! రామచంద్రా ! ఇంక నా సందియము దీరిపోయినది. ఇప్పుడు చెప్పుచున్నాను వినుము. నన్ను పరాభవించినవాడు కాశీనగరాధీశుడైన యయాతి మహారాజు.

శ్రీరా—(అశ్చర్యముగ) ఆఁ ! యయాతీయా !

విశ్వా—ఔను. యయాతీయే.

లక్ష్మీ—నిరంతర రామనామస్మరణా పరతంత్రుడగు యయాతీయే యిట్టి శిక్ష కర్హుడా, దేవా ?

భర—కలనైన నపచారముచేయని కాశీరాజు గాధేయున కపచారంబు గావించినవాడు.

శత్రు—మునిచందులవారు రోషాయత్త చిత్తంబున తొందరబడి యయాతిపేరు దెల్పుటలేదుగదా ?

విశ్వా—లేదు శత్రుఘ్నా ! లేదు. నేనేమియు తొందరపడుట లేదు. మీ యన్న పౌరబడి సూన్యతదూరుడు కాకుండ చూచుకొమ్ము.

శ్రీరా—హా ! యయాతీ ! ఎట్టి దురస్థ ఘటించినది ? నీవేనా యీ మహాసీయుని యెడల దొసగొనరించినది ?

సీ. పాణి గ్రహించిన పద్మ నేత్రిని వీడి
 కలనై న పరకాంత దలపబోవు;
 పరిహాసములకెని పరమసత్యము గాక
 యిచ్చకంబుల వచియింపబోవు;
 పొరబడియైనను పరహితింబును బాసి
 చేటు నెవ్వారికి చేయబోవు;
 అనవరతము గురుధ్యానము లిడనాడి.
 దురిత కృత్యంబుల కరుగబోవు;

గీ. సతము నానామపరనంబు స్వాంతమందు
 మరువబోవు, మరొకలీల మసలబోవు;
 యిట్టి నిను జంప నాచేతులెట్లు లొప్పు?
 చంపకున్న వాగ్దానంబు జరుగుటెట్లు?

లక్ష్య—అకటా! కాలమహిమ!

ఉ. రాముడు. దుష్టరాక్షస విరాము జటంచును నేటిదాక శ్రీ
 రాముడు కీర్తిగాంచెను; ధరాతలమందున నిప్పుడిట్లు లీ
 నీమముబాసి భక్తవరునిన్ వధిల్లయించిన కీర్తిగూడ, రా
 నేమొ యయాతికట్టి మృతినీగతి ఛాతలిఖించె వింతగన్.

భర—అవురా! నేడెంతటి దుర్దినము? సంకట మెరుంగని రాముని
 చిత్తమెట్టి. ధర్మనందేహంబుల బాలయ్యె

గీ. గురుడు. గాధేయుడన్న ముక్కోపిగాన
 వానికిచ్చిన మాట దీర్పంగవలయు;
 పుణ్యుడైన యయాతిని బ్రోవ వలయు
 రెండు కార్యంబు లెటు లాచరింప గలము ?

శత్రు—అహా! పరమ పవిత్రుడైన రామభద్రునిచే నెట్టి కార్యం
 బులను చేయించు చుంటివి దేవా!

గీ. కల్లు ద్రాగిన చాకలి కైపు కూత
 లరసి జానకి నడవుల కనిపెనాడు;

నేడు ముక్కోపితో యెదురాడలేక

రాముడు యయాతిని వధింప గ్రాలె నొర :

శ్రీరా—మహాత్మా : యయాతిని మన్నించు మార్గము లేదా ?

విశ్వా—ఏమి ? నీ వాతని వధించ లేవా ?

శ్రీరా—భక్తుని శిరచ్ఛేదనము బాధాకరము గాదా ?

విశ్వా—అటులైన గురు శాసనోల్లంఘనయేనా సుఖప్రదము— అడి తప్పటయేనా న్యాయమార్గము ?—

శ్రీరా—న్యాయమని నే నంటినా ?

విశ్వా—కాక, గాధేయ వంచకుని ఖండింతు నంటివా ?

శ్రీరా—గురుచంద్రులు శాంతింపకున్న... ..

విశ్వా—రామచంద్రుడు నిజము పాలించినచో గురుచంద్రులు శాంతింప కుందురా ?

శ్రీరా—పూజ్య లిట్లు ప్రశ్నించిన నేను బదులాడగలనా ?

విశ్వా—రామా : నీ వడిగిన దానికి సమాదానము చెప్పక నోరు మూసుకొని తల నాడించినచో బదులాడ గలుగుదువా ? అడుగ దగిన మాట, అడుగ దగిన సమయమున నడిగినచో బదులాడ లేకపోవుదువా ? పోనిమ్ము. నీ కంత కష్టమైన “యేదో మాట వరుసగ మీ యాన నొనర్తునంటినేగాని, నిజముగాద”ని చెప్పుము. నీకు నీ గురు తిరస్కారము కంటె, నను తిరస్కరించిన వాని శిరచ్ఛేదన మంత కష్టతరమునైన నేనేల బాధింప వలయును ? నీవేల బాధపడ వలయును ?

శ్రీరా—గాధి రాజనందనా : దశరథనంద నుండెన్నడేనియు నాడి తప్పునే ?

చ. వననిధు లింకుగాక, రవి పశ్చిమ దిక్కుననుండి తా జనిం చినను జనించుగాక; భువి శీఘ్రమె క్రుంగునుగాక, తార లీ క్షణమున రాలుగాక, కులకైలము లేడును బ్రద్దలై ధరి త్రిని బడుగాక, రాముడు చరింప డనత్య పథంబు నందునన్.

మునివరేణ్యా :

గీ. దయయు దాక్షిణ్యముగల భూధవుడ నగుట
భక్తుడగు యయాతిని జంప పాపమగుట
యించు కించుకనేమొ శంకించినాడ
నింతమాత్రాన నిందింప నేలనయ్య ?

విశ్వా—ఓరీ ! కపట వినయ గుణశీలా ! చదువు నేర్చిన గురువునకే చక్కటులు చెప్పుచుంటివిరా ? నీ వంతటి దయాదాక్షిణ్యము గలిగిన దర్శప్రభువు వైనచో నేనంత కిరాతక స్వభావుండననియా నీ యభిప్రాయము ? “చెప్పినపని చేసెదనని చెయ్యరాని ప్రమాణంబులుచేసి; చెప్పినతోడనే చేయలేక చేతులు వెల్లెకల వైచిన నీ విండుక యోచించుచుంటివా ? చేతగాకున్న చేయలేనని చెప్పుము. వెడలి పోయెదనని నేననుట నిందించుటయీ ? రాఘవా ? ఈ విరుద్ధ న్యాయచట్టంబులు నీ పాలనయందేనా ? మున్నెన్నడైన నున్నావా ?

శ్రీరా—సంయమింద్రా ! మన్నింపుడు. యయాతి వధ నాకు తప్పనిసరియేకదా ?

విశ్వా—అని నేనన వలయునా ?

శ్రీరా—అక్కరలేదు. ఎవరేమియు నననక్కరలేదు.

చ. పనివడి బంధుమిత్ర పరివారములందరు కాదటంచు బిల్కిన, పురవైరి యుద్ధమొనరింపగ వచ్చిన; యెవ్వరే విధంబు నడిచినన్, సహోదరులు పూరితిగా వ్యతిరేకించిపోయి, యాయనిలసుతుం డెదిర్చిన యయాతిని జంపక వీడ నింకవై.

విశ్వా—తదాస్తు. రామచంద్రా ! నేనింక బోయివచ్చెదను, నీపని నీవు గావించుకొనుము.

(నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మ—అకటా ! ఈ మునీంద్రు డెంతటి పట్టుబట్టినాడు !

భర—ఇంతకు నీ గండము గడచుటెట్లు ?

శత్రు—ఒకమేలు చూచిన నింకొక కీ దొదవుచున్నదిగదా ?

శ్రీరా—సోదరులారా : విచారించి యేమిచేయగలము ?

లక్ష్మ—ఎటుచూచినను పర్యవసానము దోచుటలేదుగదా :

గీ. పరమ భక్తుని జంపంగ పాడిగాడు;

గురుని యాన నుల్లంఘింప పరువుగాడు;

ఒకటి ధర్మంబునైన వేరొక టధర్మ

మిట్టి యిక్కట్లు లందు గట్టెక్కుటెట్లు ?

భర—ఎప్పటికేస్థితి వాటిల్లునో యెవ రెరుంగుదురు ?

ఉ. వేటకతంబునన్ వనికి వేజనుదెంచు యయాతి బుద్ధి నీ
పాటు దలంచెనే ? గురుడు వచ్చెనటన్న ముదంబునందు పో
రాట మటంచు నెంచితిమె ? రాగల దుర్దిన మిట్లురాగ నిం
కేటికి చింతిలంగ ? నిపుడెయ్యది మార్గమెరుంగ బల్కడీ !

శత్రు—ఇందొకరు మార్గమెరిగించువారు, మరొకరు వినువారునా ?
అందరి మనంబులును గుండుచుండ నెవరేమి చెప్పగలదు ? అగ్రజుం
డును, కుశాగ్రబుద్ధియు, సర్వకార్య నిర్వహణ దీక్ష దక్షుండు నగు
శ్రీరాముడే కర్తవ్యమును నిర్ణయించిప జాలినవాడు.

శ్రీరా—అనుజులారా : ఇది యంతయు నేను గాంచిన దుస్వప్న
ఫలము.

లక్ష్మ—ఔనొను. కౌశికుని రాక మన కానంద దాయక మను
కొంటిమి గాని, మిగుల విషాద హేతువైనది.

భర—అత డూరక వచ్చునా ?

శత్రు—వీని మూలంబున నందరకును కష్టంబులే కదా ?

శ్రీరా—మీరు పొరబడుచున్నారు. కష్టకాలంబు లందు ధైర్యంబు
లేని వా రిటులే పరులను నిందించు చుందురు. తమ్ములారా : గాధేయుని
రాక ప్రమాద కారణమే కాని ప్రమోద దాయకంబు కాదని ఖావించుట

మన యమాయకత్వము కాదా ? విశ్వామిత్రుని వలన మనము మాత్రము మేలు బడయలేదా ?

సీ. అద్భుతమైన బలాతి బలల నేర్వ
జాలితి మాతని చలువ గాదె ?
బలవంతులగు దానవశ్రేణిని వధించి
క్రీర్తిలు టాతని కృపను గాదె ?
రాతియై బడియున్న నాతికి నిజరూపు
కలిగించు టాతని కరుణ గాదె ?
శివచాపము ద్రుంచి సీతను పెళ్ళాడి
యిలుజేరు టాతని వలన గాదె ?

గీ. పిలిచి పిల్లల నిప్పించి బెండ్లిచేసి
మీకు ముదమిచ్చు టాతని మేలు గాదె ?
ఆతని కతన నెంతయొ ఖ్యాతి వెలిగె,
నింతలో నిటులాడని దేటికయ్య ?

శత్రు—అన్నా ! క్షమింపుము. తెలియక దేవరవారి గురూత్తము లైన విశ్వామిత్రుని నిందించుటయే గాక భాతృదేవులగు మీ హృదయంబునకు గూడ చీకు గలిగించితిని.

శ్రీరా—దానికేమి, వత్సా ! పశ్చాత్తాపము పాపహరణముగదా ?

లక్ష్మ—ఐన మనమింక చేయగలిగిన దేమి ?

భర—యయాతీ సంహారమే.

శ్రీరా—ఔను. సోదరులారా ! మన మొకవేళ యయాతిని రక్షింప బూనినను వానిని కాపాడలేము.

శత్రు—ఏల ?

శ్రీరా—విశ్వామిత్రుడు మహాకోపి. పట్టినపట్టు విడిచిపెట్టువాడు కాదు. మన మా కాశీనాయకుని చంపకున్నచో నాత డే శాపంబున వానిని బూదిచేయక మానడు.

లక్ష్మ—అంతియేనా ? నాయన మీరితిరని క్రోధావేశంబున మనల గూడ శపింపగలడు.

భర—కటకటా :

శ్రీరా—ఆ శాపంబు నాయొక్కనిపై ప్రయోగించిన నే నానందింతును. ఇప్పటికే వై దేహినివీడి విచారమున నుంటినిగదా ?

గీ. మొదలె సీతావియోగాన మునిగియున్న
నాకు మరణమే సౌఖ్యంబు న్యాయమరయ
అందు మునిపావనానల లందు భస్మ
మగుటకన్నను వేరు పుణ్యంబుగలదె ?

కాని, యీ దీర్ఘకోపి మనవంశంబునంతయు శపించినచో నా మూలమున వంశనాశనమే కాగలదు.

గీ. ఒకని ప్రాణరక్షణనెంచి, యోమలేక
కులమునెల్ల హతముచేసుకొందునేమొ ?
గాన కీడుమేలులజూచి వానినిపుడు
పట్టి చంపుటయే ధర్మపథమునాకు.

లక్ష్మణా ! నీ విదే వారణాసికేగి నా యయాతిని పట్టెత్తమ్ము.

లక్ష్మ—అయ్యయో ! చివరకీపనిగూడ నాచేతుల తోడనే చేయించుచుంటివా రామచంద్రా !

గీ. మాన్యురాలైన జానకీ మాతనపుడు
వెంటగొనిపోయి వనిలోన విడిచినాడ;
పరమభక్తుడైన యయాతి ప్రభువు నిపుడు
పట్టి మృతికప్పగింపగా వలసినాడ.

శ్రీరా—సౌమిత్రి ! ఇందు విశేష మేమున్నది ? ఏ పని చేసినను తొలుతనుండి మన మిరువురమే గదా ?

సీ. తండ్రి యానతిగాంచి, తాటకిని వధించి
 గాధేయ యాగంబు గాచునాడు;
 వారిని దెగటార్చి వనర సుగ్రీవుని
 సింహాసనమునందు జేర్చునాడు;
 హరుని విల్లువిరిచి, వరుసతోడ జనక
 జాత్మజుల వివాహమాడునాడు;
 వనవాస మరుదెంచి వారధి బంధించి
 దుష్ట దానవకోటి దునుమునాడు;

గీ. వీడిపోక నిర్వరమునుగూడి మున్ను
 కార్యములనెన్నొ సమకూర్చ గలిగినట్లై;
 ఆ యయాతీండు ప్రాణాప హరణగూడ
 వేగ నిర్వరమింక గావింపవలయు.

కావున నింక మీరందరు మీమీ నివాసంబులకు బొండు, నేటికి
 ఫలచాలితము.

శ్రీ రామాంజనేయ యుద్ధము

తృ తీ యాంకము

(కాశీపురమున; యయాతి, శాంతిమతి ప్రవేశము)

యయాతి—అమాయకులారా ! ఇంకెక్కడి దైర్యము ?

మ. ఎప్పుడా గాధిసుతుండు పగ నన్నీరీతి భాషించెనో,

అప్పుడే జీవితనౌక దుఃఖనిధి మధ్యంబందునన్ ముగ్ధ; నన్

గృహవాంగల వాడెవండు ? మునికిం గీడెంచి జీవింపనే

నృపుడేనిన్ దగువాడె చెప్పు మబలా ! నిక్కంబు యోచించినన్.

కావున నదియంతయు నా విధి విలాసము. ఎవరెంత చింతించినను
చేయునదిలేదు. ఎందులకు నాకీ యడియాశ ?

గీ. మునుల సందర్శనముచేయు పుణ్యమునను

యిడఁము బుడిగి మేలందుదు రెంతొమంది;

అట్టి సత్కృప కాలయంబైన ఋషుల

సముఖమందె మృత్యువు నాకు సంభవింపె.

లోక ధర్మంబునకు విరుద్ధంబుగ జరిగిన యీ దుస్సంఘటన
మాఱునదికాదు.

శాంతి—నాథా ! మీ రటు లదైర్యమందకుడు. నా మాంగల్య
ప్రభావంబున మీకీ ప్రమాదంబు తప్పగలదు. ఐనను కోపతాపముచే
బల్కిన విశ్వామిత్రు డంత పగ వహించునా ? పగ వహించుటకు మన
మాతనికి చేసిన దోషమేమున్నది ?

యయా—అతనిని విడిచి ముందుగ వసిష్ఠ భగవానునికి నమస్కరించుటయే నే నొనరించిన మహానేరము.

శాంతి—అది వారికి వారికి గల పూర్వవైరకారణము గాని, మీ యందలి ద్వేషము కాదు. ముక్కోపి యగు నాముని నాథుం డా సమయంబున నాగ్రహించిన నాగ్రహించును గాక, తదుపరియైనను నిదానించి యోచించి నిజము గ్రహింప కుండునా ?

యయా—శాంతా ! ఇది యంతయు నీ యమాయకత్వము. ప్రథమ కోపంబున నన్ను చంపిన పిమ్మట తా నా నిజమెరింగియేమి ? ఎరుంగకున్ననేమి ? ఆదియునుం గాక గాధేయుడు మొండిపట్టుదల గలవాడు. అతనికి యుక్తాయుక్తవిచక్షణ లేదు. న్యాయాన్యాయ విమర్శన వాని హృదయంబుననే యుండదు.

గీ. ఏమి యెగ్గినరించె నంచెంచి నాడు
చని హరిశ్చంద్రు నారీతి సలుప వలనె ?
కనఁ వశిష్ఠునిపై పగ కారణమున
నాకు గూడ ఘటించె వినాశనంబు.

శాంతి—ఆర్యపుత్రా ! విశ్వామిత్రు డట్లు రోషంబు నొందుచుండ నందున్న వారెవరు “ఇది న్యాయ విరుద్ధం” బని మందలింపనే లేదా ?

యయా—మందలించి మాత్రమేమి ప్రయోజనము ?

గీ. నీతి నీమంబు గలుగువాని కెవరేని
చెప్పనేర్తురు పొరపాటు చేయువేళ;
మంచి నెంచలేని దురభిమాని కెవడు
చెప్పచూచు, తిరిగి తమ చేటుగాగ.

ఐనను మిన్నకుండిరా ? వశిష్ఠ, గౌతమ, జాబాలి నారదాదులు వానిని శాంతింప జేయచూచిరి కాని; ప్రయోజనము లేకపోయినది. ప్రయోజనము లేకపోయినను నాకంతగ విచారము లేదు కాని, పాపము నన్ను కాపాడనెంచిన వారుగూడ నగుబాటుపాలై నందులకు చింతించుచున్నాను.

శాంతి—ఔను. మూర్ఖులకు చెప్పు సదుపదేశంబువలన ముప్పు వచ్చునుగదా ?

గీ॥ పామునకు పాలునోసిన పగిదిగాగ
మూఢులకు హితంబువచింప ముప్పుదెచ్చు
గాధిసూతికి నీతులు గరువబోయి
కడమఱుపు లవమానంబు గాంచరకట.

ఇంతకు మన కర్తవ్యమేమి ?

యయా—ఇంకను కర్తవ్య మరయవలయునా ?

మ. పులిసోటన్ బదు మేక చందమున నాపున్నెంబు భంగంబునై
ఋల గాధేయుని కోప వీక్షణములందే చిక్కియున్నాడనో
లలనా ! యెక్కడి జీవితాళ ? యికలోలత్వంబు దోనాడి ని
శ్చల చిత్తంబున దైవమున్ గొలువ మోక్షంబేని చేకూరదే ?

శాంతి—(చెవులు మూసుకొని) అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక.
అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక. నాథా ! నాకొక రూపంబున దైర్య
మొదవుచున్నది.

యయా—ఏదది ?

శాంతి—మీరు శ్రీరామచంద్రుని భక్తులుకదా ?

యయా—నేను శ్రీరామభక్తుండనైన, నా విశ్వామిత్రుండు శ్రీరా
ముని గురువుకాదా ?

శాంతి—కావచ్చును. రఘురాముండు నీతిపాలనా దురంధరుడు
గదా ?

యయా—గురువుల నెదిరించుట నీతివిరుద్ధంబుగాదా ?

శాంతి—ఆ కారణంబున సీతాకళత్రుడు నిరపరాధుల దండించ సమ
కట్టనా ?

యయా—వీది యెటులైనను రాముని శరణు జొచ్చుట ప్రమాద కరము. నారదు డా సమయంబున మునిని వారింపకున్నచో నాకీ విచారము లేకుండ నీ పాటికి స్వర్గ మలంకరించి యుండెడివారను.

శాంతి—ఆఁ! అన్నట్లు లడుగమరచితిని. నారదుండు మీ కేదియో రక్షణోపాయము నెరింగింతునని వాగ్దాన మొనర్చిరంటిరిగదా? ఇంతవరకు రాదేమి చెప్పమా :

(తెరలో)

మహారాజా! అయోధ్యనుండి లక్ష్మణుడు వచ్చియున్నాడు.

యయా—(ఆశతో) ఏమి? లక్ష్మణుడా? అయోధ్యనుండియూ? ఎంతటి యదృష్టము? (తెరలోనికి చూచి) సేవకా! శ్రీరామానుజుల వారిని గౌరవయుతంబుగ ప్రవేశపెట్టుము. (శాంతిమతితో) దేవీ! ఏమి, యీ వైపరీత్యము? నా వామనేత్ర మిట్లదరుచున్నది?

శాంతి—నాకును మనంబున భీతితోచుచున్నది నాధా! ఆపద్బాంధ వుండగు రాముని తమ్ముడు లక్ష్మణుడు వచ్చెనన్న స్వాంతమున సంత సము గలుగకుండ శకునము విరుద్ధమును సూచించుచున్నది.

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశము)

శాంతి—లక్ష్మణ కుమారుల కభివాదములు.

లక్ష్మ—విజయ సిద్ధిరస్తు.

యయా—అయ్యా మీ రాకవలన మా గృహంబు పావనమైనది. దయచేసి యీ కనకపీఠ మలంకరింపుడు.

లక్ష్మ—(మారాడక కూర్చుండును.)

యయా—ప్రభూ! మీ ముఖవద్దమిట్లు చింతామయమై యున్న దేమి?

ఉ. రామ నృపాలు డారయ పరాత్పరుడై ధరనేయుచున్న సు శ్రీమయ రాజమం దెపుడు చెన్నలరారెడు మీకు చింతయే? సేమమె మీరలెల్లరు? వసింతురె హాయిగ మీ ప్రజల్? యిటుల్ నీ మది నింత చింతవడ నిక్కపు కారణమేమి దెల్పుమా :

లక్ష్మ—(తలవంచి) శ్రీరామ చరణారవింద నేవాదురంధరా శ్రీతజనమందారా ! ఏమని చెప్పుదురు ?

శాంతి—(స్వగతమున) ఏమి చెప్పుదునని సందేహించున్నాడే !

యయా—ఏమీ ? మీకును గూడ విచారమా ?

లక్ష్మ—కాదా మరి ? యయాతీ ! సుగుణజ్యోతి !

సీ. నిఖిల కోసలభూమి నిరసించి కానల

గడువుచో నీ చింత గాంచలేదు;

మా తండ్రి దశరథ మనుజాధినాథుండు

గతియింప నీ చింత గాంచలేదు;

జానకి లంకలో చరయందు వశించు

కష్టాల నీ చింత గాంచలేదు;

మోహరంబున నేను మూర్ఛిలి బడియున్న

కాలాన నీ చింత గాంచలేదు;

గీ. మరల నిందకై జంకుచు మైధిలి నటు

కాన కనువుచో నీ చింత గాంచలేదు,

కాని యీనాడు యొక చిన్న కారణమున

కటకటా ! రాము డిల చింత గాంచెనయ్య !

యయా—ఏమీ ? సహజగంభీర హృదయుండును; రణరంగ ప్రవంధ కోదంధ పాణియు; దుష్టరాష్ట్రన విరాముడగు నా శ్రీరామునకు గూడ చింతాక్రాంతంబగు నా విషయమెట్టిదియో గదా !

లక్ష్మ—కాశీనగరాధీశా ! విధి బలవత్తరము. దానిని దప్పకొన నేరికి తడవుగును ?

యయా—ఓను. ఆ విషయంబు నాకు స్వానుభవంబుననే యున్నది. కాని మహాత్మా ! మాటలనందడిలో దేవరవారి రాకకుంగల కారణ మారయనైతిని, మన్నింపుము.

కం. మీరిట కరుదెంచితిరే

కారణమున నాకుదెల్పి కౌతుకమిమ్మా :

శ్రీరామభక్తుండ నగుట

వేరు వచింపక నొనర్తు వేగముతోడన్.

లక్ష్మ — యయాతీ ! ఇంతదూరము వచ్చినవాడను, వచ్చిన పనిని వెలిబుచ్చకయే బోవుదునా ? అటులు పోయినచో నీవును నేనును శ్రీరామ చంద్రుని యాన నిరసించినవారమే కదా ?

యయా — అటులేల కావలయును ప్రభూ ! ప్రత్యక్షడై వంబగు నా కళ్యాణరాముని యాన సిరసాధరింతునుగాని, తిరస్కరింతునా ?

లక్ష్మ — నిన్ను గొనిరమ్మని రఘురాముడు నన్నంపినాడు.

యయా — (అశ్చర్యమున) ఏమి ? శ్రీరాముడు నన్ను రమ్మని నాడా ? నారాముడు నన్ను రమ్మనినాడా ? అహో ! ఏమీ నా భాగ్యము ? ఎన్నాళ్ళకా జానకీరాముని కరుణాకటాక్ష వీక్షణ ప్రాప్తి ?

శాంతి — అయ్యా ! మేమొక విపత్సముద్రమున మునింగియుంటిమి. ఆ యాపదనుండి రక్షింప శ్రీరామప్రభువును శరణుగోరు తలంపున వారు రాదలంచుచుండ మీరే వచ్చితిరి. ఇంక మాకేమి కావయును ? శ్రీరామరక్ష నా మాంగల్యమును కాపాడుగాక.

లక్ష్మ — అకటా ! ఈ యమాయకురాలు మా వలన శుభంబు గల్గినని సంతసించుచున్నదిగదా ? శరణాగతిరక్షణ బిరుదాంకితుడని వీరు నమ్ముకొన్న రాముడే శిరము నరుకబూనె ననుమాటవిన్న నీ దంపతు లేమయ్యెదరో ? వీరికా కర్ణ కఠోరవార్త నెట్లు వివరించును ?

మ. నను వీక్షించిన యంతచిత్తమున ప్రాణద్రక్షకుండంచు నెం

చిన యీ దంపతు లెట్లు నా పలుకులన్ చింతింతుర్యంచు నా

మనమందక్కట ! శంకగల్గె; తరుణీమాంగల్యమున్ గావలే

మన మిన్నున్ మరిముట్టకుండు నొకొ హాహాకారముల్ గ్రమ్మరన్.

(ప్రకాశముగ) అమ్మా ! శాంతిమతీ ! నీ మాటలు నా కర్ధమగుట లేదు. విశదీకరింపుము.

యయా—విశదీకరించుట కేమున్నది. ప్రభూ : ఒక స్వల్ప కారణంబున కొళికుండు ననుజంప బ్రతిననూనె.

లక్ష్మి—(స్వగతము) అయ్యో! పాపిష్టి హృదయమా : ఇంకను వ్రయ్యలు గాకుంటివేమి ? కట్టడిదైవమా : ఇదెక్కడి విషమపరీక్ష దెచ్చి పెట్టితివయ్యా :

చ. విడువక రామనామము జపించెడు భక్తుడు, గాధిసూతికిం జడిసినవాడు, రాఘవుని సాయము గోరదలంచి యీ విధిన్ నుడువుచునుండె, నేగతి, నినున్ వధియింపగ నుంటిమంచు నీ ఘడియ వచించువాడ ? నిది కాగలకార్యమె రామదూతకున్ ?

ఐనును చెప్పక చేయునదేమున్నది? (ప్రకారముగ) అమ్మా! శాంతి మతీ : శ్రీరాము డీనాడు మీకే యువకారమును చేయజాలనివాడై యున్నాడు. అందువలననే వానికి విచారము సంభవించినది.

యయా—(అశ్చర్యముగ) అదేమి మహానుభావా : అటులంటి రేమి : శ్రీరామచంద్రునకు నా మూలమున విచారమా ?

లక్ష్మి—ఔను.

శాంతి— అదెటులు ?

లక్ష్మి—గాధేయుండు నీకడనుండి పయనంబై కోసలకుం జను దెంచి రామునితో నీ యూరుంబేరుల, నేరమును ముందుగ దెలుపక; తన్నొక దుర్మార్గుం డవమాన పరచెననియు, వాని వధింప వలయు ననియు దెలిపె.

శాంతి—అన్నన్నా : ఎంత పని జరిగినది ?

లక్ష్మి—మునిజనంబుల నవమాన పరచెనన్న; యే దనుజాధముడో యను, దలంపున మా యన్న తొందరబడి, గురువరుండగు గాధేయుని యాన మీరనేరక “మహానుభావా : అత దెవండైనను పట్టి వధించెద” నని దివాకర నిశాకర సాక్షిగ శపథం బొనరించె.

యయా—(భయంబున) హరిహరీ : ఇంకేమి చేయుదును ?

శాంతి—తరువాత : తరువాత :

లక్ష్మ—చేయునదిలేక చింతించితిమి. ఈ తప్పు నైరించు మని గాధేయుని ప్రార్థించితిమి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది.

యయా—ఇంతకు నా కాయుష్యము పూర్తియైనపు డెవరేమి చేయగలరు ?

శాంతి—అయ్యో : పాలకుడే మా పాలిట కాలు డయ్యెనా ? అయ్యో : సామిశ్రీ : నా నాథుండు మీకేమి యపకార మొనరించినాడని యీ నిష్కారణ మారణదండన విధించు చున్నారు ?

సీ. శత్రువైనను గాని శరణు గోరిన వేళ
ననుకంప మీరంగ నాదరించు;
అపరూప సుందరియైన, సానియు నైన
మాతృ భావముతోడ మనలుచుండు;
పరిహాసముకేని పొరపాలు లేకుండ
సత్య వాక్పాటన జరుపుచుండు;
కష్ట సుఖములందు కడు భక్తి శ్రద్ధల
పెద్దలనెల్ల నేవించు చుండు;

గీ. అట్టి సద్గుణ లోలుండు, సమర పాద
పద్మ సేవాదురంధర వర్యుడైన
నాదు జీవితేళుని జంప న్యాయమగునె ?
పుణ్యమయులార : దళరథ పుత్రులార :

లక్ష్మ—అమ్మా : నీ నాథుని దెగవేయుట న్యాయమని యెవరనిరి? కర్మవశముమీర నెవరితరము :

శాంతి—ఏమేమి ? అందులకై శ్రీరామనరపాలుడు ధర్మవిరుద్ధంబున చరించునా ? నా మాంగల్యము గంగపాలు కావలయునా ? నాప్రాణ విభుని ప్రాణంబు లా విశ్వామిత్ర మహాముని నిష్కారణాగ్రహ మహా మారిముందు బలికావలసినదేనా ?

లక్ష్మ—అమ్మా ! తొందర నొందకుము. రాముడెప్పుడు లోక కళ్యాణంబునకే యత్నించువాడు—ధర్మపాలనాభిలాషి.

శాంతి—ధర్మప్రభువులు నిర్దోషిని వధింపబూనిన కారణము ?

లక్ష్మ—అడినమాట తప్పలేక—

శాంతి—ఐనచో నిరపరాధిని చంపుటయు దోషమేకదా ?

లక్ష్మ—నిశ్చయముగ.

శాంతి—నా నాధునిచంపి నిర్దోషిని వధించిన పాపమును మూట గట్టుకొనుటకంటె, విశ్వామిత్రుని నిరాకరించి యన్యతమాడిన పాపమునే భరింపరాదా ? మీ తెలులేనియు నొకదోషంబు తప్పదుగదా ? అట్టియెడ నొక పాతకముతోబాటు నొక ప్రాణిని కాపాడిన పుణ్యంబు చేకూరుచుండ నా ప్రాణపతి నేల కాపాడరాదు ?

లక్ష్మ—తల్లీ ! నీ పందేశము సమ్మతించడగినదె. కాని రామచంద్రుండీ యయాతిని కాపాడనెంచినను గాధేయుండు శాపమొసంగిన ప్రయోజనములేదు. అతండు మరింత కోపించినచో యయాతినేగాక మమ్ములను, మిమ్ములను, మీదుమిక్కిలి కాశీ, యయోధ్యలనుగూడ భస్మంబు గావింపగలరను సందియంబున, గత్యంతరములేక యయాతీ శిరచ్ఛేదన కంగీకరించితిమి.

యయా—తండ్రీ! లక్ష్మణకుమారా ! నీ సమాధానము న్యాయసమ్మతముగ నున్నది. నా యొక్కనికై జగత్ప్రళయంబు జరుగరాదు. నేనే మరణింతునేని లోకము సుఖము నందగలదు.

గీ. ప్రజల క్షేమంబు మదిగోరి ప్రభువరుండు
ప్రాణములనైన నర్పింప పాడి యంద్రు;
నాదు మరణంబున ప్రజలు మోదమందు
మరియు రామచంద్రునకును మాటదక్కు

కావున నేనే మరణంబునకు సిద్ధమైతిని. లక్ష్మణా ! లెమ్ము. పోవుదము. తడవై నచో రాము డన్యథా భావించునేమో ?

శాంతి—హాదైవమా ! ఇనియేమి విపరీతము ?

సీ. భూసుర సుర గురుమూర్తులు దెల్పిన
సద్ర్వతములనెల్ల సలిపినాను;
ఆలయ, తీర్థ పుణ్య ప్రదేశంబుల
పలుమారు నేవించి వచ్చినాను;
సాదు, సజ్జన, దేవ చరణార విందముల్
వీడక భక్తి నేవించినాను;
ధన, కనక, వస్త్ర, ధాన్య దానాదుల
చేతులార. సతము చేసినాను;

గీ. భృత్య బృదంబునేనియు బిడ్డలట్లు
కనికరంబుతోడుత చూచిగాచినాను;
నాదు పుణ్యమంతయు నేటిభేదమునకు
కారణంబయ్యెనేమి నిష్కారణముగ.

యయా—దేవీ ! విలపించి యేమి ప్రయోజనము ? ఏడ్చి యేడ్చి
కుష్కించుటకంటె చేయునదిలేదు. కర్మవశముమీర తరముగాదు. దైర్య
మును వహించి ముందు కర్తవ్యము లాలోచించుకొనుము.

సీ. ఏనా దెవరికేమి యెగ్గొనరించితో
యీనాటి కిగతి యిట్టులయ్యె ?
ఏదంపతుల కెప్పు డెడపాటు చేసితో
యీవియోగము మన కిట్టులయ్యె ?
యేపాప మెపుడేరికేను గావించితో
యీ మరణంబు కిట్టులయ్యె ?
యెవరిపై దాక్షిణ్య మేను పోనాడితో
యీ ఘోరశిక్ష నాకిట్టులయ్యె;

గీ. పూర్వజన్మ కృతఫలంబు పోల్చలేక
నొకరి నిందింపవచ్చునే యుత్పలాక్షి !
మననొసటివ్రాలు సర్వంబు మనకెగాక
నన్యు లనుభవించురె యిసుమంతయైన

బనను మరొకండులకు మాత్రము మనము సంతసింపవచ్చును.

ఉ. కాయమునందు రుగ్మతలు గల్గియో ? మంచము బట్టియో ? అభి
ప్రాయములేని దానవుల వాతనో ? క్రూరమృగా ? నోటనో ?
అయువు బాయకన్ ధశరథాత్ముజు చేతి శరాన చచ్చుచే
శ్రేయము-ముక్తిదామము-ప్రసిద్ధనీయము-కామనీయమౌ.

శాంతి—కటకటా : చివరి కెట్టిదుస్తితి గల్గినది ?

ఉ. ఇంతటి పుణ్యకార్యముల నేనొనరించితిగాన, నింక నా
కెంతటి భాగ్యమో ననుచు నెంచుచు నుంటిని నేటిదాక, నా
కాంతుని గోలుపోయి కలకాలము దుఃఖము నొందువ్రాత నా
వంతని యెంచలేదు పొరపాటుననైన నిజంబుదైవమా :

యయా—వెట్టిదానా : ఇది నీలోపమని యెవరనిరి ? ఈ సౌమిత్రి
యేనియు విధివిలాసమను చుండెనేగాని మన నేరమనెనా ? అందులకు
మనమేమి చేయగలము ? వృధాకాలయాపన చేసిన నింకను ప్రమాదంబుల
పాలగుదుమేమో యోచించితివా ? అయ్యా ! రామానుజా ! నా ప్రయా
ణము సిద్ధమైనది.

లక్ష్మ—నేనును సిద్ధముగనేయున్నాడ. (లేచి) అమ్మా ! శాంతిమతీ !
విచారించకుము.

శాంతి—మహానుభావా ! విచారముగాక నాకింక సంతోషమెక్కడిది ?

గీ. పతిని గోల్పోయిన సతికి గతులులేవు
పతియె, జీవము, లోకము, భాగ్యమగుత
నట్టి పతిని బాసిన నాకు నరయ చింత
గాక, సంతసమే గతి గలుగునయ్య ?

లక్ష్మ—అందులకు నేను మాత్రము యేమి చేయుదును ? మా
వదిన జానకి నైతము తలవ్రాలును తప్పించుకొనగలెనా ?

ఉ. చింతిలబోకుమమ్మ, తొలిచేసిన పుణ్యమొకంటియేని నీ
కాంతుని గాచునేమొ, వృధగా విలపించుటకంటె యింక నీ

స్వాంతమునందు శ్రీహరిని ధ్యానమొనరించుట మేలుగాదె, యొక్కింత మనంబునందు వగపియ్యెడ మానము, దైర్యమందుమా; యయాతీ! యింక పోవుదమురమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

శాంతి—హాహా! నా దైవము నాకు దూరమగుచున్నదా? నా పాలిటి పెన్నిది హరించుచున్నదా? నా మాంగల్యము భంగమందుచున్నదా? నాదా! నాదా! ఈ వియోగము నేను భరింపజాల. వైధవ్యము కంటె ధర్మపత్నికి మరణమే మేలు. ఓ రామచంద్ర ప్రభూ! నీవు మహారాజువు—ధర్మశీలుడవు—సత్యసంధుడవు. భార్యభర్తల వియోగభార మెట్టిదియో నీకు తెలియనిదికాదు. మమ్మిటులు దుఃఖపెట్టుట నీకు భావ్యము కాదు. నా పతితోబాటు నన్నును వధింపరాదా? పరలోకమునందు నైనను మా భార్యభర్తల విడదీయని పుణ్యమూర్తివయ్యెదవు. అగ్నిదేవా! నేనీ వియోగానలంబుల భరింపలేకున్నాను. మున్నెందరో మానవతులు నీ సముఖంబుననే దేహత్యాగంబొనరించి శాశ్వతకీర్తి గడించిరి. నాకును జీవన్ముక్తి ప్రసాదింపుము. (పోబోవును.)

(తెరలో) శాంతింపుము - శాంతింపుము.

శాంతి - (వెనుకకు తిరిగిచూచి) ఎవరా పిలుచునది?

(నారదుడు ప్రవేశము.)

శాంతి - నారద మునీంద్రులవారా? నమస్కారములు. దయచేసి యీ పీఠమునం దాసీనులుకండు.

నార - (కూర్చుని) దీర్ఘసుమంగళీభవ!

శాంతి - మీ యాశీర్వాదము.....

నార - తప్పక ఫలింప నున్నది.

శాంతి - ఏమి? విశ్వామిత్రుడు కరుణించునా?

నార — కాదు. కాదు. ఆతని శపథంబునుండి రక్షణబొందుట కొక చక్కని యుపాయమాలోచించి చెప్పవచ్చితిని. ఇంతకు యయాతి యేడి! ఎటుబోయెను ?

శాంతి — (దుఃఖించుచు) ఇంకెక్కడి యయాతి మహామునీ !

నార — ఏమి ?

శాంతి — ఏమని చెప్పుదును ?

గీ. కోసలేకుండు పతిజంప బాసచేసె
దాన సౌమిత్రిగొనిపోయె దయదొలంగి
యింకనెక్కడి నాధుండు యేమిబ్రతుకు ?
సుంత దోచక చింతించు చున్నదాన.

నార — అయ్యయ్యా! ఎంతవని జరిగినది? నేను వానికి రక్షణ పాయము నెరింగించుటకే వచ్చితిని. ఇంతకు దైవనిర్ణయ మెటులున్నదో?

శాంతి — ఇంకను దైవనిర్ణయ మనుకొననేల మహామునీ !

నార — అటులనబోకు మమ్మా! జరుగబోవుదాని నెవరు చూచిరి?

సీ. వేట కేతించిన విభుడా మునుల చూడ

నెదనెంచి యరుదెంచు తెవ్వ డెరుగు ?

ఆ వశిష్టమునికి నాచరించిన దణ్ణ

మీరీతి మారుట నెవ్వ డెరుగు ?

గాదిపుత్రుని వాంఛకై రఘురాముండు

నీ పని కొప్పుట యెవ్వ డెరుగు ?

సౌమిత్రి స్వయముగ నీ మహీనాయకు

నింతలో గొనిపోవు తెవ్వ డెరుగు ?

గీ. అచ్చెరువుగ నీ మార్పులు వచ్చి నటులె

వచ్చునేమొ నీ కాంతుని భాగ్యరేఖ;

ముందుగా మరణంబేల పొందె దీవు

తొందరొందగబోకుమో యిందువదన!

శాంతిమతీ! అత్యహత్య మాత్రము చేసుకొనకుము. నేనును నీ పతిని రక్షించు కార్యమునందే చరింతును. తుట్టతుద తెట్టులైనను యయాతిని కాపాడి, కాశీపురమునకు బంపుదును. నిశ్చింతగ నుండుము.

శాంతి—నిజమా ?

నార—ముమ్మాటికి.

శాంతి—అటులైన నేను ధన్యురాలను.

నార—కాదన గల వారెవరు ?

శాంతి—మీరు.....

నార—శ్రద్ధగ చరించెదను. అమ్మా! నే నింక బోయి వత్తును. దైర్య మందుము. మఱియు నీ కొక మహామంత్ర ముపదేశింతును. దానిని నీమము దప్పక పఠింతువేని, ముల్లోకంబు లేకమైనను నీ పతి ప్రాణంబుల హరింప లేదు.

శాంతి—మహాప్రసాదము.

(తెర వ్రాలును)

శ్రీ రామాంజనేయ యుద్ధము

చతుర్థాంకము

(రామేశ్వరమున, అంజనేయులు ప్రవేశము)

అంజ—(చేతులు మోకరించి, నిమిలితనేత్రుడై) రామా! రఘుకుల
సోమా!

శా. శ్రీరామా! యినవంశక్షీర నిధినిన్ జెన్నొందు సోమా! యశః
కామా! సద్గుణధామ! రామ! నిను నేత్తైవారమున్ జేతు న
న్నీమన్ జాలిన దేవదేవ! దయ నన్నున్ జూడవే! కూర్మి నా
సామీప్యంబును జేరవే! ముదమునన్ సంభాషణల్ నేయవే!

(తెరలో)—నాయనా! కుమారా!

అంజ—అమ్మా! ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(అని పోబోవ, అంజనీదేవి యెదురగును)

అంజనీదేవి—నేనే వచ్చితిని నాయనా! నిరంతర శ్రీరామ నామ
స్మరణాపరాయణుండవగు నీ నీమంబున కంతరాయము చేయుదునా, తండ్రీ!

అంజ—అమ్మా! శ్రీరామచంద్రుండు దైవము కాకపోడు. అంత
మాత్రమున మాతృదేవి సేవమాత్రము మరతునా? నేనిదె ఫలాదులకుం
బోయివచ్చెద. ఇందే కూరుచుండుము.

(నిష్క్రమించును.)

అంజనీ—రామచంద్రభూషాలా! నీ మహిమంబు లేమని వర్ణిం
తును తండ్రీ!

సి. నీ కృపచేతనే నిఖిలమానుల కిల
 పాపి దైతేయుల బాధ తొలగె;
 నీ కృపచేతనే, నెలత యహల్యకు
 పతి శాపము క్తి సంప్రాప్తమయ్యె;
 నీ కృపచేతనే, నిజము జటాయువు
 దహన క్రియలతోడ ధన్యతగనె;
 నీ కృపచేతనే మా కపిరాజు వి
 భీషణుల్ నృపులు వెలయగలిగె

గీ. అట్టి సర్వోత్తమంబునై యలరునట్టి
 నీ కృపనుమించు భాగ్యంబు నేడుగలదె ?
 రామ! గుణధామ! దనుజ విరామ ! రవికు
 లాంబుధీసోమ ! తారకరామ ! నామ

(తెరలో) — లక్ష్మణా ! లక్ష్మణా !

అంజనీ — (ఆలకించి) ఏమి ? ఇందు లక్ష్మణుని సంబోధించు
 వారెవరు ? సౌమిత్రి యిందు రాగతందేమి ? (దిగ్గరగ) అయ్యా !
 తామెవరు ? ఇటురండు.

(యయాతి ప్రవేశము.)

యయా — అమ్మా ! అంజనీదేవీ ! యయాతి నమస్కరించు
 చున్నాడు.

అంజనీ — శ్రీరామభక్తాగ్రణి యయాతి మహారాజా ! అయ్యా !
 మీరితేల వచ్చితిరి ?

యయా — ఏమిచెప్పుదును తల్లీ ! నాజీవితము దుఃఖసాగరంబున
 మునింగి పోయినది. ఎవరితోచెప్పి యేమి ప్రయోజనము ?

అంజనీ — భయమందకు నాయనా ! నా కుమారుడు హనుమానునితో
 చెప్పి నీ కథయదాన మిప్పింతును. రామేశ్వర పుణ్యక్షేత్రమును జొచ్చిన
 వారికి గూడ ప్రమాదము లుండునా ?

యయా—అమ్మా ! ఎందులకంత శ్రమనొందెదవు ? నను రక్షించువారీ పదునాల్గు లోకంబులందును లేరు.

అంజనీ—అటులనబోకుము యయాతీ ! నా కుమారుడు సామాన్య డనుకొంటేవా యేమి ?

యయా—వీర హనుమానుని చరిత్ర లోక విదితమేగదా తల్లీ !

సీ. కొపిన మాది, యజ్ఞోపవీతంబులు
గలుగ భారుణీజన్మ గాంచినాడు
బాలధానునివెంట పరుగెత్తి కాపు కా
స్త్రాంగము లన్నింటి చదివినాడు;
నూరు యోజనముల వారిది నవలీల
దీటుగ లంఘించి దాటినాడు;
వేలాది రాక్షస వీరులను వధియించి
బంటులలోన పేర్వడసినాడు;

గీ. అర్థ రాతిరివేళ ద్రోణాద్రి నెత్తి
చిన్నరాయిగ లంకకు చేర్చినాడు;
దశరథాత్మజునకు ప్రీతి దసరినాడు
అంజనీ పుత్రుడంచు మే మరయలేమి ?

ఐనను నన్ను మాత్రము కాపాడుట దుర్లభము.

అంజనీ—యయాతీ ! భయమందకుము.

గీ. అంజనీదేవి సాధ్వీయై యలరునేని;
వాయు పుత్రుడు శ్రీరామ భక్తుడేని;
యేది యెటులైన, కష్టము లెన్నియైన
సీతి విడక నిన్నేలు, యయాతీ రాజ !

యయా—(స్వగ) ఆహా ! ఇంత దనుక నే పురుషుండు నొసంగ లేని యీ యభయ ప్రదాన మీ పొలితి ప్రసాదించినది. తరువాత నావ్రాత యెటులున్నదో గదా !

(అంజనేయుడు ప్రవేశము)

యయా—అంజనే పుత్రా ! అభివాదములు.

అంజ—చిరాయుష్మంతుడవై వర్తిల్లుము.

యయా—ధన్యుడను.

అంజనే—నాయనా ! మారుతీ ! ఆతండు కాశీపురాధీశుం డగు యయాతి మహారాజు. ఆతం డేలనో భయమందుచు మన యాశ్రమం బును చేరినాడు. ఆర్తత్రాణ పరాయణము మనకు ప్రధానము గాన వానిని రక్షించెద నని వాగ్ధానము చేసితిని. నామాట మీరక నీ రాజును కటాక్షింపుము.

అంజ—మాతృదేవి యానతిని మీరుదునా ? యయాతీంద్రా ! నీ కింక భయము లేదు చెప్పుము. నీ కపకారంబు నేయంగ బూనిన వాడెవడు ? క్రోధ కారణమేమి ?

యయా—అయ్యా ! చెప్పుటకు.....

అంజ—భయము తీరలేదా ? అటులైన యిటు వినుము.

ఉ. భూమి సమస్తమున్ పగిలి పోయిన; తారలు క్రిందరాలినన్;
కామవిరోధి నన్నెదిరి కయ్యము సేయగ వచ్చుగాక, యిం
కేమెటులైన తల్లి నెలవిచ్చినరీతి దలంచి మించి నా
రాముని పాదమాన నిను రక్షణజేతు యయాతి భూపతీ !

(నారదుడు ప్రవేశము.)

నార—నారాయణ ! నారాయణ !

యయా—నారదమునీంద్రులకు వందనములు.

నార—విజయీభవ ! యయాతీంద్రా ! లక్ష్మణుడు నిన్ను కాశీ నగరంబునుండి వెంటనిడుకొని వచ్చుచుండెనని వినియుంటిని. ఆతడే మయ్యెను ? నీ విటులేల రాగల్గితివి ?

అంజ—(ఆశ్చర్యముగ) ఏమీ ! లక్ష్మణుడా ? ఏడీ ?

అంజనీ—ఔనునుమా : ఇంతకుముందీ యయాతీ “లక్ష్మణా” యని పిలుచుచునే యిందు వచ్చినాడు. నేనామాటయే మరచి పోయితిని.

యయా—బ్రహ్మమానస పుత్రా! సౌమిత్రి సమేతంబుగ పయనమై వచ్చుచు పరిసరంబుల విశ్రాంతికై రథంబు డిగ్గి యిరువురము కూర్చుంటిమి. అంత ననంతవాయు సహిత వర్షంబు వచ్చుటంజేసి మేమిరువురము వేరై; తిరిగి, తిరిగి యిందు జేరితిని. దేవీకృపవలన నీ మారుతి ననుంగావ నభయ మొసంగె.

నార—రామరామ : నాటకమెంతటి చిత్రంబుగ నడిచినది. అంజనీ తనయా : యయాతీ ప్రాణాపహరణంబు నేయనున్న దెవరో యెరిగియే శరణొసంగితివా ?

అంజ—తెలియదు మునీంద్రా : ఎవ రాతడు ?

నార—ఇంకెవరు ? శ్రీరాముడు.....

అంజ—ఆఁ : ఆఁ : రాముడా ?

నార—ఔను రాముడే.

అంజ—యయాతీ : నారదుని మాటలు సత్యములా :

యయా—వారు సత్యమునే వచించు చున్నారు.

అంజ—అకటా : ఎంత ప్రమాదము జరిగినది ? కాశీరాజా : రాముడేమి ? మిము చంప బూనుటేమి ?

యయా—అయ్యా : నే నొకనాడు సరయానదీ ప్రాంతమున వేటాడ బోయితిని. అట మృగయా వినోదంబు పూర్తి గావించుకొని వశిష్టముని యాశ్రమంబును జేరి ముందుగ నా యరుంధతీ పతి కంజలి మోడ్చితిని. అయ్యది విశ్వామిత్రునకు తీరని యవమానకరమని కోపించి, నే నెంత వేడినను నై రించినవాడు కాడు.

అంజ—అహా : అదియును నేరమేనా ?

అంజనీ—తరువాత నేమైనది ?

నార—ఆ పైన గాదేయుండు శ్రీరాముని జేరి తానొక దురాత్మునిచే పరాభవ మందితినిని వక్కాణింప, జానకీ నాధుం డీ యుదంత మెరుంగక గురువంచకుని హతమొనరింతు నని శపథంబు చేసె.

అంజ—అయ్యో! ఎంత మోసము ?

నార—మోసమని పిమ్ముట నెరింగియు చేయునదిలేక యయాతీ వధ కంగీకరించి వీని దోడ్కొనిరా సౌమిత్రి నంపెను. కడమ చరిత్ర మీ రెరిగినదే కదా!

అంజ—అటులైన నేనిప్పుడు నా పాలిటి భగవానుడైన శ్రీరామ ప్రభువుతో వైరంబు దెచ్చుకొంటి నన్నమాట ?

నార—అని మేమనగలమా ? మారుతీ ! నీవు యయాతీ కథయ ప్రదాన మొనంగినటు లాకించినచో దాశరథి కరుణించునేమోలే.

అంజ—మహాత్మా ! ఇదియెంతయు వింతగ నున్నదిగదా ?

ఉ. దోసములేని దానికయి దొడ్డపగన్ గనె కౌశికుండు, ఆ మోసమునందు పంక్తిరథ పుత్రుడు వీని వధింపబూనె; నే ద్యాసయు లేకయే నభయదాన మొనంగితి గాతునంచు నా కౌసరివారు నవ్వ, మరి యా రఘురాముడు రోసమందగా.

యయా—(స్వగతమున) ఈతండు నన్నారామునికి వప్పగింపడు గదా ?

నార—మారుతీ ! ప్రమాదము లెంతటివాని కేనియు జరుగు చుండును. నీ మాటలుంచుము. నీ ప్రభువుయు, నిత్య సత్యవ్రత శీలుండును, నిఖిల ధర్మవేత్తయునగు నారామచంద్రుడే పొరపాటు చేసినపుడు పరుల మాట వేరుగా చెప్పవలయునా ?

అంజ—మహాత్మా ! ఇప్పుడు నన్నేమి చేయమంటిరి ?

నార—అది నీవు నిర్ణయించదగిన విషయంబు. కష్టసుఖంబు లనుభవించు వాడవు నీవుగాని మేము కాముగదా ?

అంజనీ—మునిచంద్రా ! ధర్మమును దెలుపుటకేమి ?

నార—ఆ ధర్మమునకు బద్ధపడియే శ్రీరాముడు యంతపని చేయుచున్నాడు. ఇక నే నేమి చెప్పదును ?

గీ. గురుని కిచ్చిన మాటకై ధరణి విభుడు
భక్తునేడును మాడంగ భావ్యమనియె
అటులె తల్లికిచ్చిన మాట నాత్మదలచి
నీ వభయదాన మిచ్చుచే నీతివథము.

వాయునందనా : ధర్మమును చెప్పమంటిరి—చెప్పితిని. ఇటు సత్య వాక్పాలన—అటు ప్రభు వాక్పాలన. ఇందు మాతృదేవి గౌరవంబు కాపాడ వలయును—అందు ప్రభుచంద్రుని న్యాయంబును పాలించ వలయును. ఇందెయ్యదావళ్యమో. యెయ్యదనావళ్యమో నేను మాత్రము చెప్ప దగినది కాదు.

అంజ—కటకటా : ఇప్పుడేమి నేయగలను ?

మ. కలనై నన్ రఘురాముతో నిలిచి సంగ్రామంబు గావించు సం
చలు సంతేనియు నెంచలేదు, యిప్పుడీ సందర్భమందేను ని
ర్మల దీక్షపరతంతు; సర్మకుల పారావార పూర్ణేందుతో
కలహంబున్ గొవితెచ్చుకొంటి నకటా : కర్మంబటుల్ కాలెనే ?

నార—అంజనేయా : గతించిన దానికి చింతించి యేమి ప్రయోజనము ? ముందు కాగల కార్య మేదియో నిర్ణయింపుము. సత్యవాగ్దక్షణార్థంబుగ నీ యయాతిని రక్షించుటయా ? రామాభిమానంబున వీని వీడి వుచ్చుటయా ?

అంజ—ఆఁ : యయాతిని విడిపించుటయా ? అభయం బొసంగి వెనుకాడు టీ యాంజనేయు డెన్నదేనియు నెరుంగునే ?

ఉ. రాము డెదుర్చుగాక, ధర రక్తపుపేరులు బారుగాక; నీ
భూమియు నాకసంబులును భోరుమటంచు ధ్వనించుగాక సం
గ్రామము చేసియైన నిజకాయము నందున జీవముండ ను
క్షేమముగా యయాతిని ప్రసిద్ధత గాచెదనంటి నమ్ముడీ :

నార—తథాస్తు.

యయా—(స్వగతమున) అమ్మయ్య ! ఇప్పటికి బ్రతికితిని.

నార—అంజనేయా ! ఈ మాట వినుటకే యింతనేపు కాచి యుంటిని. మహాబలాఘ్నడైన వాయుదేవుని కుమారుడవు— ఈశ్వరాంశ సంభూతుండవు— సూర్యభగవానుని శిష్యుండవు— విశ్వకర్మవర సంపన్నుడవు— శ్రీరామ పాదసేవకుడవగు నీవు నీ ధర్మము నెట్లు కాపాడుకొందువో యని నేనింత దనుక తహతహ లాడుచున్నాను. నా కా నందియము దీరినది. ఇంక బోయి వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును)

అంజ—అహా ! రామచంద్రునితోడనా విరోధము ?

ఉ. రాముడె నాకు రక్ష, రఘురాముడె దైవమటంచు నెంచి యా నామమె సంస్మరించుచు ఘనంబుగ వర్తిలుచుంటిగాని, సం గ్రామమునేతు నంచును యొకానొకనాడు దలంచియుంటినే ? ఆ మహనీయుతోడ రణమం దెదిరించు దినంబు వచ్చెనే ?

(సుగ్రీవ, అంగదులు ప్రవేశము)

అంజ—సుగ్రీవ మహారాజా ! అంగదకుమారా ! రండు-రండు.

సుగ్రీ—అంజనేయా ! విచారింపకుము. ఇంతకు ముందే నారదుల వారివలన విషయ మంతయు వింటిమి.

అంజ—కపి నాయకా ! శ్రీరామచంద్రునితో వైరంబు దెచ్చుకొంటినిగదా, యెట్లు చేయుదును ?

సుగ్రీ—నాకును కర్తవ్యము తోచుటలేదు.

అంగ—మారుతీ ! యయాతిని విడిపించుట.....

అంజ—అసంభవము.

అంగ—ఆ నిర్ణయంబునకు వచ్చితివికాన; రాయబార మంపుటయే ప్రధానకర్తవ్యము.

సుగ్రీ—ఎవరికి ?

అంగ—మరెవ్వరికి ? శ్రీరాములవారికి.

అంజ—ఏమని ?

అంగ—అంజనీ పుత్రుం డొసంగిన నభయప్రధానంబును కాపాడు
మని—

అంజ—అందుల కాత డంగీకరించునా ?

అంగ—అంగీకరించక పోయినను మన మాచరింప దగిన కార్య
మదియేగదా !

అంజ—రాముడందులకు సంగీక రింపనిచో.....

అంగ—తదుపరి కర్తవ్యమాలోచితము.

సుగ్రీ—అంగద సందేశము న్యాయసమ్మతము.

అంజనీ—అటులైన దూతకృత్యము నిర్వర్తించువారెవరు ?

అంజ—ఎవరోయేల ? నేనే పోయెదను.

గీ. తొలుత సుగ్రీవ రాముల చెలిమి వేశ

పూనిరాయబారిగ నేనెబోయినాడ;

ఇక యయాతిని గావంగనిపుడు గూడ

దూతనై బోయివత్తు నా దొరలకడకు.

అందులకు మరియొక విశేషము గూడకలదు.

గీ. భక్తులము మనమిక, భగవానుడతడు;

దై వమునకు దాసుడన బేధంబు లేదు;

చెప్పుకోదగినట్టి విశేషమెల్ల

చేరిస్వయముగ ప్రార్థన చేయువాడ.

అందువలన నొకింత యుపయోగ ముండకబోదు.

సుగ్రీ—వాయుకుమారా ! నీ నుడువులు యదార్థంబులే గాని, ప్రస్తు
తము నీరాయబారమంత సమంజసముగలేదు. ఏలనన.

గీ. చంపదాశరధిప్రతిస సలిపియుంచె;
 యేనుగాతునంచు నభయమిచ్చి తీవు;
 రాయభారంబు నేయ పరాయివారు
 తగునుగాని, తగదు వాయుతనయ! నీకు.

అంజనీ—కుమారా : సుగ్రీవ మహారాజు వచించినదియు
 యదార్థమే.

అంజ—అటులైన నెవరినిపంపగలము.

సుగ్రీ—తగినవానినంప వలయును.

అంజనీ—అందులకు మనయంగడుండు తగినవాడు.

సుగ్రీ—అంగద రాయభారమున విజయంబు చేకూరగలదు.

అంజ—నేనును అటులే భావించు చున్నాను.

సుగ్రీ—అంగదా ? అయోధ్యకుంబోయి వచ్చెవవా ?

అంగ—అది రావకార్యముగదా ! అనుభవ పరులు నిర్వహింప
 దగిన యిట్టి కార్యంబులను నాకు నియోగింతురా ?

సుగ్రీ—అంగదా ! అటులనకుము.

ఉ. బాలుడవీవు, రామవదభక్తుడ వంతియిగాక; నీ పయిన్
 జాలియు కడ్డు నీ జనకు జంపిన కారణమందు; కాపునన్
 జాలములేక నీ వలన సంధిపొసంగు నటించు నెంతు నిం
 కేల నయోధ్య కేగుటకు నింతసుమానము వాలినందనా !

అంజ—అంగదా ! మరియొక రహశ్యము నెరుంగుము. రాము
 డొకవేళ మన ప్రార్థనలాలింపక బోవచ్చును. అనమయంబున నీవెదియేని
 మాట జారినచో మరొకసారి మేమందులకు “రామచంద్రప్రభూ ! అంగ
 దుడు పసివాడుగదా, తెలియక నన్నమాటలు మీరు పాటించవచ్చునా ?”
 యని సమాధాన పరచుటకేనియు నవకాళముండును.

అంగ—నరి, కానిండు మీరంద రింతగ చెప్పుచుండిన నేను
 కాదందునా ?

అంజనీ—నుంచిది సోయిరమ్ము.

అంగ—ఇంకకు సంధివచనంబులెట్లు జరుపవలయును ?

అంజ—అంగదా ! ప్రాయమున పనివాడవయ్యును, బుద్ధి! బృహస్పతివి గదా ? నీ కంతగ చెప్పదగిన పనియేమున్నది ?

మ. చని, యాపంక్తిరదాత్మజుంగని, నమస్కారముల్ జేసి నీ
పును వారందరి యోగక్షేమముల సమ్మోదాన నాలించి యే
వినయంబొప్పగ దెల్పుమీ విషయ ముర్వీనాథు డాలింప మ
మ్మను కంపన్ గనుమంచు వేడుకొనుమా ! ఆనంద మింపొందగన్
అంగ—అదియంతయు ప్రథమంబున జరుగు కార్యక్రమమే

గదా ?

అంజ—ఆ తరువాత జానకీ రమణునితో యిట్లు వచింపుము.

సీ. తరతరా లాదిగ, తగ పురోహితమున
చెన్నొందు వాడు వశిష్టమాని;

అతని కభివాద మాచరించిన యయా
తియు నీదు భక్తి వర్తించు వాడు;

గత మెరుంగకయె వాగ్దాన మిచ్చినవాడు
నీ కాపుడగు నంజనీ సుతుండు;

పరువు గల్గిన కపివర్యు లందరు మిమ్ము
వేడ్క నేవించెడు భృత్యగణము;

గీ. ఇందు పరులెవ్వరయ్య నీ కెంచిమాడ,
దయయు దాక్షిణ్యముల చూపి దనరుమయ్య;
గాధిసుతు డెంత గురువైన గాని, ధర్మ
పాలనంబు నేయుటె కీర్తి వరలునయ్య;

అని విన్నవింపుము. నీ మాటలు కూడ కొంతదనుక వచింపుము;

అంగ—సుగ్రీవ మహారాజా ! మీ రేమైనను చెప్పుదురా ?

సుగ్రీ—చెప్పకబోవుటేమి ? అయోధ్యకుం జని, అట లక్ష్మణ,
భరత, శత్రుఘ్న సమేతుండగు నా రాఘవునితో నా మాటలుగ.....

శా. రామా : మా పవనాత్మజుం దెవుడు మీరంటోడు మీయాన, నే
దేమో తప్పిద మావరించె, కృపనెంతేనిన్ విఠోలించి యీ
మా మీ వంశములందు నున్న హితమున్ మర్యాదలన్ గాచి యే
దో మార్గంబున సంధి సేయుచును, నూదోసంబు నై రింపుమా :

మీరంత పట్టుదలగ మాటలాడ జూచినను యిందు మా తప్పు
నలుసంతయు లేదు. ఎటు లందురేని మీరు విశ్వామిత్రునికై యయాతిని
వధింప బూనితిరి — మా హనుమానుండు నంజనీ దేవికై యయాతిని
పాలింతు ననియెను. ఇరువురు తెలియక వాగ్దానంబులను చేసినవారే—
యిరువురును ఆడినమాట నిల్చుకొన చూచుచున్నవారే—యిరువురును
స్వాభిమానపరులే. ఐనను, మీ రొనరింపబూనిన పనులలో న్యాయా
న్యాయంబులను యోచింపుమని చెప్పుము. మరియును

సీ. మా యయాతీరేడు మత్సరంబునను, వి
శ్వామిత్ర సవమాన షరచలేడు;
మిమ్మెదిరింప, సమీరపుత్రుండు - య
యాతికి నభయ మియ్యంగలేడు;
వీరులమని రాయబారంబు నేయంగ
కూరతనము నేమి చూపలేడు;
నీడు భక్తులమౌట నీతిపథము నేమి
జవదాటి నుంతైన సలుపలేడు;
గీ. నేటికైన మీయెడ పగ నెరవలేడు;
మానసంబున మీ సేవ మరువలేడు;
కవుల నన్యులకై వడి గాంచకయ్య ?
యీ విపత్తు నుండియు మమ్ము గావుమయ్య !

అనియు దెలుపుము—

అంగ—అటులనే భాషింతును. ఆయ్యా : యయాతిరాజా! మీరును
గూడ రామభద్రుని కేమైన సందేశము నంపుదురా ?

యయా—మీరందరికంటె నేనుమాత్ర మేమి విశేషము చెప్పు
దును ? నీవే సర్వభారమును వహించి రామునకు దయగల్గునట్లు చేయుము.

అంజ—అటులందువేమి ? ఈ యకారణ కలహంబునకు క్షణంబు నీవేగదా ? నీ యభిప్రాయము గూడ నివేదింపుము. రాముడు, దయాగుణ సాంద్రుడు. కాచిన కావగలడు..

సుగ్రీ—అవును నీ ప్రార్థనయు రామహృదయంబును కరిగింప దగినదియే.

యయా—అంగదకుమారా ! రామభద్రునితో నా ప్రార్థనగ....

సీ. ప్రథమాంజలికి నింతపట్టింపు లగునంచు
చిత్తమం దెరిగి నేచేయలేదు;
ఇది ప్రమాదమటంచు నెంతేని గాధేయు
పాదమంటక, గర్వపథసులేదు;
సౌమిత్రివెంట కోసలకు రాకుండగ
మీయాన నిసుమంత మీరలేదు;
ప్రళయ మారుతమున బాట దప్పయు, దాగి
యుండ తలంపు నే నొందలేదు;

గీ. అంజనేయుండు నీరీతి నభయమిడిన
గాని మదిలోన గర్వంబు గాంచలేదు;
యింతచేసిన మిమ్మున్నరియింపమాని
కడకు నొక్కమాత్రాననే నుడవలేడు.

ఇట్టి నన్ను వధించుట మీవంటి వారికి పాడిగాదని చెప్పుము. దేవర వారనుగ్రహింతురేని, మీ న్యాయస్థానంబున నేనియు; గాధేయుని నముఖంబున నేనియు క్షమాభిక్ష కోరుకొను మనిన కోరుకొనుటకు సిద్ధముగ నుంటిననియు బలుకుము—యయాతివంటి భక్తుని జంపుట నీవంటివానికి కూడని పని యనియు వక్కాణింపుము.

అంగ—అటులనే దెలిపెద.

అంజనీ—నాయనా ! అంగదా ! మీరందరి సందేశంబులు వినిన పిమ్మట నా రఘుపతి మన్నింపదేని నామాటగాగూడ యిట్లులనుము.

సీ. ఆంజనేయుండుల నని లాతృజుడనియె
 గాని. తండ్రిగ నీవె గాంచినావు;
 బిడ్డలక్షేమంబు పేరు ప్రతిష్ఠలు
 తగురీతి గాపాడ తండ్రివంతు;
 నుతు లవిసీతితో పతనమందిననాడు
 గురువులే దానికై కుందవలయు;
 తమ నీతి వంటిదే తగు భక్తుని విధంబు
 నుభయ బాధ్యతలు నీకున్న విపుడు

గీ. దశరథాత్మజుండ వగుట— ధర్మప్రభువు
 వగుట— ఆర్తరక్షణమూర్తి వగుట బ్రోవు
 మనుచు కేల్మోడ్చినారము మనుజునాథ !
 న్యాయమార్గ మేదియో ముందు నడుపుమయ్య !

అని నా మాటలుగ ప్రార్థింపుము.

అంగ—మంచిది. మీ యందరి యాశీర్వాద ప్రభావంబుననేమి ?
 మనకులేంద్రునినైజ కరుణావిశేషంబున నేమి ? సఫలమనోరథుండనై
 గాగలనని విశ్వసించు చున్నాను.

గీ. పెద్దలైన వారు తొలగి సుద్దులాడ
 తలకుమించు భారము మోయ దాల్చినాడ,
 రాముడే మనునో ? కార్యమేమి యగునో ?
 సర్వమీశ్వరాత్పితమంచు చనెడివాడ.

(నిష్క్రమించును)

శ్రీ రామాంజనేయ యుద్ధము

పంచమాంకము

(అయోధ్యలో శ్రీరాముడు, భరతుడు, శత్రుఘ్నుడు, నారదుడు కూర్చుండి యుండ తెర లేచును.)

శ్రీరా—మహాత్మా ! మీరు త్రిలోక సంచారులుగదా ? అందేదయినను వింతగల వార్తలున్న దెలిపెదరా :

నార—రామభద్రా ! వినదలంచిన వార్తలు లేకపోయినవా ?

శ్రీరా—ఏమది ?

నార—ఆఁ ఎమున్నది ? ప్రస్తుతము నేను రామేశ్వరమునుండి వచ్చు చున్నాను.

శ్రీరా—రామేశ్వరమునుండియా ? అటులైన నందలి సమాచారంబులను దెలుపుము మహానీయా :

నార—(నిరుత్సాహముగ) ఆఁ ! ఏమని చెప్పుదును ?

శ్రీరా—(ఆతురతతో) అటులంటిరేమి మహామునీ :

చ. అరయగ వాయునందనుడు హాయిగనుండెనె ? తల్లి యంజనీ తరుణికి క్షేమమే ? అచటి తాపసులెల్ల సుఖించు చున్నె వా నరపతి భద్రమే ? మరియు నా హితులైన కపింద్రులెల్ల సుస్థిరముగ నున్న వారెగద చెప్పుము, నారద మౌనిచంద్రమా :

నార—అచటి వారందరును కుశలముగనే యుండిరి. సరికాని, రామా, లక్ష్మణుడు కనుపించడేమి ?

భర—ఆతడొక కార్యార్థియై కాశీకివెళ్లి యుండెను.

నార—తిరిగివచ్చు గడువింకను రాలేదా ?

శత్రు—గడువు దాటిపోయినది.

నార—ఇంకను రాని కారణము ?

శ్రీరా—అదియే, తెలియదు దేవా !

నార—కాశీకి బోయిన కారణ మారయవచ్చునా ?

శ్రీరా—యయాతిని వెంటగొని రాబోయెను.

నార—అటులనా ! అందులకే యంతగ నడిగితిని.

భర—ఏమి ?

నార—యయాతి కాశీరాజ్యములో నున్నాడా ?

శత్రు—సురి యెందున్నాడు ?

నార—రామేశ్వరములో హాయిగ, స్థాయిగ, ఆంజనేయుని యాశ్రమంబులో నున్నాడు.

శ్రీరా—ఆఁ ! యయాతి హనుమానునివద్ద నుండెనా ?

నార—ఉండక నేమి చేయగలడు ? శ్రీరామ బాణంబునకు గురి కాకుండ కాపాడెదనని, అభయప్రదాన మొసంగి, వీరకంకణము గట్టు కొన్న మారుతిని విడిచి యయాతిని రమ్మన్నను వచ్చునా ? రాడు — ఇక రాడు — ఎంతమాత్రమును రాడు.

శ్రీరా—ఆఁ ! ఆ ! ఆంజనేయుండు యయాతి కథయ ప్రదాన మిచ్చెనా ?

నార—ఇచ్చెనా యని యింకను గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగనేల ? కాకయున్న నీ తమ్ముడేల యింకను రాకయుండును ?

శ్రీరా—ఔరా ! ఎంతవని జరిగినది ? ఆంజనేయు డెంతటివాడయ్యెను ?

ఉ. ఇంతటి మోసగాడనుచు నెంచకబోతి నొకప్పుడైన, నా
పంత మెరింగియున్, తిరిగి పాలననేయ; యయాతి ముందు తా

మంతన మాడువాడె, హనుమంతుడు నేటికి జాతి లక్షణం
బంతయుచూపె, నా హృదయమందు దవాగ్నియునుజ్వలంబుగా,

నార—రామచంద్రా! నీ ప్రతి నెరింగియే హనుమంతుడా కాశీ
రాజున కథయ మిచ్చెనో? యెరుగకయే యిచ్చెనో నెరుంగనుగాని,
మొత్తముమీద యయాతి మారుతి రక్షణ యందున్న మాటమాత్రము
యదార్థము.

శ్రీరా—ఐన లక్ష్మణుం డెందుండె ?

నార—నాకు మాత్రము తెలియునా ?

మ. అతడా కాశీపురాధినాథుం గనగా నందండు వీక్షింప వ
ర్వత భూకానన దేశదేశముల జేరంబోయెనో నేను దె
ల్పతరంబెట్లుగునంచు నన్నిటుగడం బ్రశ్నింతువో జానకీ
పతి! చిత్రంబగు, చిత్తచాంచలనమునన్ భాషించు సంభాషణల్.

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశము)

లక్ష్మ—పూజ్యులకు వందనములు.

శ్రీరా—సౌమిశ్రీ! ఇదే వచ్చుచుంటివా ?

లక్ష్మ—(తలవంచి) ఔను.

శ్రీరా—యయాతి కనుపించలేదా ?

లక్ష్మ—(మౌనము పహించును)

శ్రీరా—రామేశ్వరంబున నాంజనేయుని వద్ద చూచితివా ?

లక్ష్మ—అతం డెందుండెనా ?

శ్రీరా—నారదుల వారు చూచిరట.

నార—ఔను. ఆంజనేయుండు వానింగావ శరణొసంగె. ప్రాణ
భీతిచే కాశీరాజం దుండుట నేను స్వయముగ చూచితిని.

లక్ష్మ—(రోషముతో) ఓరీ! మాయాపీ! యయాతీ! ఎంతటి
మోసముచేసితివి ?

కా. నావెంటన్ బయనించు చుండియు ననున్ నమ్మించి, యీరీతి
 పోవంజూచితే దుర్మందాంధుడ, నినున్ బోవన్ తొడన్ గొట్టి నీ
 తో వాగ్దానముచేసినట్టి ఖలునా దుర్మార్గునిన్ బట్టి ఖడింతునో
 రీ : విశ్వాసవిహీన : చచ్చితివిరా : శ్రీరామ విద్రోహివై
 నార—సౌమిశ్రీ : శాంతింపుము—శాంతింపుము.

లక్ష్మ—ఏల ?

నార—అంజనేయుండు చిరంజీవి యను మాట మరచిపోయితివా ?
 మారుతీ రక్షణ యందున్న యయాతిని ముట్ట సాహస్య మనుకొంటివా ?

శ్రీరా—తమ్ముడా : ఇమ్మునీంద్రుని మాటలు వినిన యయాతి
 నీకు కనుపించనే లేదనుకొంటివి. నీ యుచ్చారణబట్టి నీ కాతండు చిక్కియు
 ఘోరమధ్యంబున పారిపోయె నని దెలియుచున్నది. ఇందేది నిజము ?

భర—అన్నా : లక్ష్మణా : ఏమి జరిగెనో చెప్పరాదా ?

శత్ర—విశదీకరించుట మంచిదియేరదా ?

శ్రీరా—శాంతించి సర్వమెరింగింపుము.

లక్ష్మ—అన్నా : దేవరవారి యనుమతి ననుసరించి నేను వార
 జాసికే బోయితిని. అంత యయాతియు, వాని భార్యయు నన్ను చూచి
 కొండంత భ్రాంతితో నేను వానిని రక్షించుటకై బోయితి ననుకొనిరి.

శ్రీరా—పాపము.

లక్ష్మ—తదుపరి మీరు రమ్మని రని చెప్పినంత యయాతి మారు
 మాట లాడక నా వెనువెంట పయనంబయ్యె.

శ్రీరా—అత డట్టి వినయగుణ భురింపఁడని నేనెరుంగుదును. నా
 యజ్ఞ యనినంత నిరాకరించునా ? నిరాకరించు వాడైనచో యింతగా
 మన మెందులకు చింతింప వలయును ? తరువాత ?

లక్ష్మ—తరువాత శాంతిమతీదేవి యమాయకమును చూచి నా
 మనసు కరిగి పోయినది.

శ్రీరా—కాదామరి ?

లక్ష్మ—ఎట్టకేలకు నేనే విషయంబు చెప్పితిని. అంత నా దంపతుల దుఃఖ మవలోకించినపుడు నేనొక కిరాతకునికంటె కఠినుండనైతిని.

శ్రీరా—నేనును నిర్దాక్షిణ్యము వహించితినిగదా ?

లక్ష్మ—అనేక విధంబుల నామెకు సమాధానంబు చెప్పుచుండ యయాతియే నా వెంట పయనంబై రథ మధిరోహించె.

భర—అట్టివాడు తప్పిపోవుటెట్లు జరిగినది ?

శత్రు—మనసు మార్చుకొని పారిపోయెనా ?

లక్ష్మి—లేదు, లేదు. యావనాశ్వంబులు పరుగిడ, వారణాసిని దాటి చాలదూరము వచ్చితిమి. మార్గమధ్యంబున నొకచోట విశ్రమించితిమి. ఆ సమయంబున లోకప్రళయం బటులు సుడిగాలి చెలరేగి; అంధకార బంధురమువలె కారుఘ్నేఘంబులు గ్రమ్మి ధారాపాతముగ వర్షించె. ఆ కారణంబున మేము విడిబడి చెరియొక దారిబట్టితిమి. తరువాత యెంత వెతికినను యయాతి కనుపించనే లేదు.

శ్రీరా—ఐన నిందు కాలదోషమే కాని యయాతి దోషము లేదు.

లక్ష్మ—నాకు కలియకఁబోయినను తా నయోధ్యకు రాకూడదా ?

శ్రీరా—తమ్ముడా పొరబడుచుంటివి సుమా! ఎవరేనియు మృత్యుదేవిని మనసార నాలింగనము సేతురా? తప్పిపోయిన గండమునకై సంతసించురు కాని, కోరి గొంతు కోసుకొందురా ?

లక్ష్మ—అందువలన మనకెంతటి కష్టమో గమనించితిరా ?

సీ. అల గాధిరాట్నూతియాన, మీ రింతయు

పాటింపజాలని వారు గోగ;

అన్న యానతి నేను నాచరింపగలేని

తులువనై యీ రీతి తిరిగి రాగ;

అభయ మిచ్చిన యని లాతృజుడు మనకు

కోరి తెచ్చుకొనిన వైరిగాగ;

చిక్కిన వానినే చేజారవిడువంగ

పదిమందిలో తలవంపుగాగ;

గీ. వచ్చినట్టులే వచ్చి; బల్మచ్చువల్లి;
మోసగించి పోయెగద నా మోసకారి;
గోటితో పోవు దానికి గొడ్డ లివుడు
పట్టవలనె నంచు మదికి బాధ గలిగె.

శ్రీరా—తమ్ముడా : పొరబడుచున్నావు. ఆలుబిడ్డల కాహారంబు
లేక కోపించుట చూచి బోయవాడు చింతించు చుండును— ఆ బోయవాని
వలలో బడిన పక్షిసమూహంబు స్వప్రాణరక్షణకై విలపించుచుండును.
ఇది ప్రకృతి లక్షణమేగదా ? గాధేయుం డెప్పుడో కోపించునని మనమే
యింత భయంబున నిర్దోషియు, మీదు మిక్కిలి భక్తుండునగు మరొకని
వదింప సాహసించితిమి గదా ? చంపెదమని చెప్పి చంపబోవ నెవరి
ప్రాణ మల్లాడదు ? ఏ జీవి రక్షణోపాయము నన్వేషింపదు ? కాని,
తొందరబడి వాని కభయ మిచ్చినందులకే చింతించు చున్నాను.

నార—దాశరథీ : ప్రస్తుత కర్తవ్య మాలోచింపుము.

శ్రీరా—అలోచించుట కేమున్నది మహనీయా : మా శత్రుఘ్ననా
యాంజనేయుని వద్దకుం బంపి; యయాతిని విడువుమని చెప్పింతును.
మారుతి యంగీకరించునని తలంచెద.

నార—వాయుపుత్రుడు నీ పాదభక్తు డగుటండేసి శత్రుఘ్ను సంది
కియ్య కొనుననియే నేనును నమ్ముచున్నాను. ఒకవేళ సమీరసూతి
యయాతిని విడువక వ్యతిరేకించినచో.....

లక్ష్మ—ఏమీ : శ్రీరామ దూత వాక్యంబులకు నా మారుతి తల
యొగ్గి వధ్యుని గొనివచ్చి వప్పగించును గాని— రక్షింపడు.

భర—హనుమంతుండు మమ్మెదిరించుట కలలోని వార్త.

శత్ర—అతండు రాముడు గీచిన గీటు దాటునే ?

నార—అని నేను మాత్ర మంటినా ? అతండు రాముని యాన
నెన్నడును మీరలేదు—యికముందు మీరబోడు. అయ్యది మా కంద
రకును తెలిసినవిషయమే. ఐనను యిట్టి కష్టకాలములందు కీడెంచి మేలెంచు

ఔందులకైన మంచిది. ఏదేని కాలము వక్రమించి యాంజనేయుండా
యయాతిని విడువననినచో మీరు మీ గురువున కొసంగిన వాగ్దానము.

శ్రీరా—మారరాదు.

కం. హనుమంతుం డిల దా

నని నేయదలంచు గాక; హరు డుద్రేకం

బున నెదిరించునుగాక నే

దుని మెదను యయాతి నింక దోర్దర్పమునన్.

నార—మంచిది. ఆఁ! రామచంద్రా! నే నింక టోయివచ్చెద.
(ఇవతలకు వచ్చి) భగీరా! ఇప్పుడు నాటకము మంచిరక్తి గట్టినది.

గీ. కారణము లేకయే పెద్ద కలహమయ్యె;

మాటపట్టింపు లిట్టి పోరాటమగుట

పవనసూతి, రాములె, ముఖ్యపాత్రలై రి

హృదయ పర్వంబు నాకయ్యె నిప్పుడౌర!

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరాము—శత్రుఘ్నా! నీ విదే రామేశ్వరంబునకుం టోయి
మారుతితో సంధి వచనంబులు దెలిపిరమ్ము.

శత్ర—అన్నగారి యాజ్ఞ.

శ్రీరా—నీవా రామేశ్వరంబున తొలుదొల్త వాని యోగక్షేమంబు
లన్నియు విచారించి, కడమ కార్యక్రమంబునకుం గడంగుము.

మ. కలదో? లేదో, యయాతి వానికడ నిక్కంబంత వీక్షించి; ని

శృల చిత్తంబున సావధానముగ విశ్వామిత్ర వాగ్దాన గా

థల నెల్లన్ వివరించి; రాము ప్రతినాధ్వర్యంబు నీదంచు ను

జ్వల దీక్షన్ విడు మీయయాతి నని సంభాషింపు మచ్చోటునన్.

నా హితం బాత డాలింప డేని—

గీ. మనకుగల మైత్రి సర్వంబు మరతువేని;

బంటువై మమ్మెదుర బూని యుంటివేని;

విడువబోకు కాశీపుర విభుని నీవు;

లేదయేని విడువు మీ వివాదమేల ?

అని. అవసరంబైనచో యుద్ధంబునకు సిద్ధమనియు చెప్పిరమ్ము.

లక్ష్మ—శత్రుఘ్న! మరియు నాహనుమానునితో నిట్లు బిల్గుము.

సీ. రామచంద్రుడు లోకరక్షకుడై యొప్పు

మహనీయుడను మాట మరువ కనుము;

అన్యులకై మన మలుక వహించి క

య్యంబు లాడంగ నన్యాయ మనుము;

తెలియక చేయు తప్పు తెరింగి దిద్దుకో

గల్గుట గొప్ప విఖ్యాతి యనుము;

కలనాటి మాటలే కలకాలముండున

నెడు సామ్యమెంతయు నిక్కమనుము;

గీ. కాశీనగ రేంద్రుగాచుట కానిదనుము;

మా హితంబు వినకనుంట ద్రోహమనుము;

రామ సందేశము వినంగ క్షేమమనుము;

వెడగు తనపు చేష్టలంక పీడుమనుము.

మరియును—

కం. ఈవు చిరంజీ వివనుచు

భావంబున నెంచి గర్వపడియెదవేమో

ఆ విశ్వామిత్రుని కో

పావేశము ముందు మనము భస్మముగామే?

అనియు వచింపుము.

భర — తమ్ముడా ! శత్రుఘ్న ! అంతగ వినకున్న నా మాటలుగ కూడ నా సమీరతనయునితో వచింపుము.

ఉ. రామునితోడ బోరెడు పరాక్రమశాలి యొకండునేని యీ

భూమిని లేడటంచు, రణముఖ్యులు పల్కంగ వింటివా పరం

ధాముడె నేటి కిట్టులు హితంబు వచింపగ బంపియుండె నీ
క్షేమము జూచుకొమ్ము పరసేమము పిమ్మట చూచుకొదగున్

ఇంకను;

కం. ఇది వినకున్న మనకునై
కదనము తప్పని సరియగు కారణముండెన్
వదలుము యయాతి నిక; రా
ము దయ ఘటించుగద నీకు మోదము నిండన్.

సోదరా : నీ శక్తివంశన లేకుండ ప్రయత్నించి క్షత్రియ, వానర
కుల సంగ్రామంబు రాకుండ చేయుము.

శత్రు—అటులే ప్రవర్తించెద. అన్నా : రామచంద్రా : నా కింక
శైల వానంగుడు. పోయివచ్చెద.

శ్రీరా—శీఘ్రంబుగ పోయిరమ్ము.

(తెరలో)—ప్రభూ : అంగదుడు దేవరవారి దర్శనార్థమై వేచి
యున్నాడు.

శ్రీరా—ఏమి, అంగదుడా : త్వరగ ప్రవేశపెట్టుము. శత్రుఘ్నా :
వానినందనుం దొక పక్షమున నాంజనేయి దూతయై వచ్చెనేమో; వాని
రాకకుం దగు హేతువు నెరింగిన పిమ్మటనే నీ రామేశ్వర ప్రయాణంబు
స్థిరము చేయుదము. ఇంచుక నిలుపుము.

(అంగదుడు ప్రవేశము.)

అంగ—(చేతులు ముకుళించి)

గీ. పంక్తిరథ రాజనందన ! పాపహరణ :
జానకీ మనోరమణ ! ఇక్ష్వాకువంశ
పావనా : నీ విమల పాదపద్మములకు
భక్తి చేయుచున్నాడ వందనంబు.

శ్రీరా—అంగదా : నీకు శుభంబగుగాక, రమ్ము. కూర్చుండుము.

సీ. మానక వా నామమంత్రంబు పఠియించు

వాయునందనునకు భద్రమగునె?

మైత్రియొనర్చి మామాటపాలించిన

సుగ్రీవరేనికి శుభమునగునె?

వృద్ధుడయ్యును నన్ను ప్రీతిసేవించెడు

జాంబవంతుడు గూడ సౌఖ్యమగునె?

వీరసంగ్రామమునందు ధీరతజూపి పే

ర్గొన్న కపింద్రులు కుశలమగునె?

గీ. సిద్ధగుణమూర్తి వగునీకు సేమమగునె?

వారు, వీరననేల నా భక్తులెల్ల

హాయినుండిరే? దుశ్చింత బాయగలరె?

అంగదా! దెల్పుమీ విషయంబులెల్ల.

అంగ—శ్రీరామచంద్రప్రభూ! మీ దయయున్నంతకాలము మాకే యుపద్రవములుండవుగదా? అందరముక్షేమముననే యున్నాము.

లక్ష్మ—ఇప్పుడు నీ రాక కిష్కింధ నుండియా? రామేశ్వరము నుండియా?

అంగ—రామేశ్వరమునుండియే, అంజనేయమాతనై వచ్చితిని.

శ్రీరా—మంచిది. మారుతినందేశమేమి?

అంగ—దేవరవారు యాయతీ నరేంద్రుని చంపదలంచినారట.

శ్రీరా—ఔను.

లక్ష్మ—అది మాగురువుగారి యాన.

భర—గాభేయుని యయాతి పరిభవించెనట.

శత్రు—మునీంద్రుని కిచ్చినమాట మీరరాదు.

అంగ—కావచ్చును. గురుడైనను, సురగురుడైనను న్యాయ మరయవలదా? తండ్రియైనను విషముచేతికందించి ద్రావుమన్నత్రాగుడురా? వధ్యుని వధించుటకు మున్ను నేరమును విచారించబనిలేదా?

శ్రీరా—ఆవిషయంబు లన్నియు మాకు తెలియును.

లక్ష్మ—ఇంతకు సీరాయణారమేమి ?

అంగ—మనవిచేయుదును. తరువాత సౌమిత్రియు, నా యయా తియు కాశీనగరంబునుండి కోసలకుం బయనమై వచ్చుచుండ, తీవ్రవాయు సహితవర్షంబున, మార్గమధ్యంబున విడిపోయిరట, నిజమేనా ?

లక్ష్మ—నిజమే. తరువాత ?

అంగ—తరువాత నాయయాతి “లక్ష్మణాః లక్ష్మణాః” అనిపిలుచుచు, వెదకుచు; నందందుతిరిగి, తుదకు అంజనీదేవి యుండుచోటునకుంజేరెనట. అంతనాతల్లి, ఆర్తనాదము వినిన వై పునకుంజూచి, యెలుగై త్తిబిలువ నాతం దామెనుచూచి నమస్కరించె.

భర—అటులనా ?

శత్రు—ఆ తరువాత ?

అంగ—తనకు నమస్కరించిన వానిం సంబోధించి “అయ్యా ! తామెవ్వరు ? ఇందిటులు విచారంబున దిరుగుటకు కారణమేమి ?” అని ప్రశ్నించె.

శ్రీరా—దానికేమి ? అదిలోకధర్మమే.

అంగ—యయాతి మనో విచారంబున నేమియు చెప్పనొల్లక “నే నొక మంద భాగ్యుడను తల్లీ ! నా దీన చరిత్ర నీ కెందులక”నియె.

లక్ష్మ—అనవచ్చును.

అంగ — సహజ కరుణాలోలయగు అంజనీదేవి వెండియు “నాయనా ! భయమందకు! నీ విపత్తు నివారణ కాగలదని దీవించెనట. అంతటను నా యయాతి విరక్తిభావంబును వీడకయె, “అమ్మా ! నీ కెందులకు వృథా ప్రయాస ; మరణింపనున్న నా కింక కోరదగినదిలేదు. నన్ను కాపాడువాడునులేడు. నా మార్గమున నే బోయెదను”ని వాపోవ, నంజనియే వానిం బిలిచి- “ఏమి ? నావద్దకువచ్చి చింతించుచు పోయెదవా;

వీలుపడదు. నిరంతర శ్రీరామనామ స్మరణాలోలుండగు నా కుమారునితో చెప్పి నిన్ను రక్షించెదన"ని కంకణంబు గట్టుకొనియె.

శ్రీరా—పాపము, ఆమెకుమాత్ర మేమి తెలియును ?

అంగ—తెలియకనే రామచంద్రా ! తెలిసియుండిన మీ చర్యను వ్యతిరేకింతుమా ? అనంభవము.

శ్రీరా—అగుగాక, కడమనేమయ్యె ?

అంగ—అంత కొంత తడవున కాంజనేయుండు రాగ నంజనీదేవి “కుమారా ! వీని కభయమిచ్చి రక్షింపు మ”నుటంజేసి మారుతి శరణొసంగె. తదనంతరంబున గాధేయ ప్రతిజ్ఞా విధానంబును, మీ శపథంబు నాలించి కడుంగడు చింతించితిమి.

లక్ష్మి—మునివాక్పాలనార్థమై మేమాతని వధింప నున్న వార్త మీకు తెలియునుగదా ?

అంగ—తెలియుట చేతనేగదా, మిమ్ము క్షమాభిక్ష నర్థింప వచ్చితిమి.

భర—తెలియక చేసిన తప్పును— తెలిసి సవరించు కొనుట యుత్తమ లక్షణము గదా !

అంగ—ఔను.

శత్రు—తెలియక యయాతికి శరణొసంగితిరి. తెలిసి వానిని పరిత్యజించుటకు మీరిచ్చగించి నటులేనా ?

అంగ—శరణొసంగి పరిత్యజించుటకంటె దూష్యమెందును లేదు.

గీ. నిండు లేమిచే నెటులైన నుండవచ్చు;

వ్యాధి బాధలతో నెట్లో బ్రతుకవచ్చు;

అంగవైకల్యమున దిరుగాడవచ్చు

శరణిడి, విడుటకన్న సీచంబు గలదె ?

కావున మారుతి కంఠంబున ప్రాణంబులుండ మాటయిచ్చి తప్పుట జరుగని కార్యము. రామచంద్రప్రభూ ! ఏకారణంబున నేని మారుతియే

యయాతిని త్యజించు తలంపుననున్న “చీ! చీ! ఆంజనేయా! నా భక్తుడ వయ్య యెట్టి యపిసీతి కార్య మాచరించితి” వని మందలింప దగిన మీరే ఇటు లాడదగునా?

ఉ. నేయము గోరువారి. నిరసింతువటయ్య! మహాత్ము లిట్టి య న్యాయ కృతంబులన్ సలుపుమంచు వచింపగ చెల్లనయ్య! గా ధేయుని పంతమే పగిది దివ్యకృతంబగునయ్య! యిక మా నాయకు డాడినట్టి వచనంబుల కూరిమి నాలకింపుమా!

శ్రీరా—ఏమనియె?

అంగ—ఏలినవా రనుగ్రహింపవలయును.

సీ. కాశీవిభుం డలగాధేయునకు, దోషి

కాడంచు పలుమారు వేడుమనియె;

నిర్దోషిని వధింప నీవంటి వారికి

భావ్యంబు గాదని పలుకుమనియె;

ఆంజనే సుతునిపై యనురాగముననేని

భక్తుని పాలింప పాడియనియె;

కవులకు; మీకును గల్గిన చెలిమైన

నెదలోన నొకమారు నెంచుమనియె;

గీ. సంది నేక్రియనైనను సలుపుమనియె;

నీతిమార్గంబు ధాత్రిపై నిలుపుమనియె;

చేయు మా ప్రార్థనలచెవి జేర్చుమనియె;

మానితముగ మిమ్మెప్పుడు మరువమనియె.

లక్ష్మ—ఇంతకు నీ రాయబార సారాంశమేమి?

భర—మీ ప్రతిజ్ఞా విధానంబు నుపసంహారము చేసుకొనుడని హనుమంతుని సందేశము—అంగదుని రాయబారము.

శ్రీరా—అంతియేనా?

అంగ—పూజ్య లపార్థము చేసికొనరాదు.

శ్రీరా—అంగదా! అంజనేయుడు నా భక్తుడు. భక్తుడు భగవాను డేదికోరినను సమర్పింప దగినవాడు. నేను యయాతిని కోరితినిగాన, మాటాడక వానిని గొనిరమ్మని చెప్పము,

అంగ—చిత్తము. భక్తు దొకప్పుడు ప్రమాదంబున దోషము నేయుచుండినను, భగవానుడు సర్వసమవర్తి—అపశ్చాంభవుడు—కరుణా మయుడు—క్షమాగుణ సంపన్నుడు, భక్తుని కోర్కెలను దీర్చువాడుగాన, మీరే మారుతి కోరికను మన్నించదగినవారు.

శ్రీరా—భక్తుడు, దైవాజ్ఞాబద్ధుడు.

అంగ—ధర్మము దైవస్వరూపము—ఆర్తత్రాణ పరాయణత్వముతో గూడిన సత్యవాక్పాలనయే దైవాజ్ఞ. అట్టి దైవస్వరూపులగు మీ కరుణ కొరకే ప్రార్థించుచున్నాము.

లక్ష్మ—వానినందనా! మీరు శరణొసంగి తప్పుట దూష్యమనియే గదా రామచంద్రుని ప్రార్థించుట? — మమ్ము ప్రతిఘటించుటయును?

అంగ—కౌదనజాలను.

భర—మేమును విశ్వామిత్రున కిచ్చిన వాగ్దానమును కాపాడుకొన వలదా? మీపాటి సత్యశీలము మాకు లేదనుకొంటివా?

శత్రు—వానరులకు గల ధర్మవర్తనము నగులకు లేదనిపించ వలయుననియా మీ యభిప్రాయము?

శ్రీరా—భక్తుడగు వాయునందనుడు తల్లిపరువును గాపాడెగాని, శ్రీరాముడు మాత్రము గురువుకీర్తిని కాపాడలేకపోయె ననిపించుటకే నాంజనేయుం డింతటి కయ్యంబున కొడికట్టె.

అంగ—అట్టి దురభిప్రాయంబులు మాకేనాడునులేవు, రామచంద్ర ప్రభూ! మము క్రొత్తగ భావించుచుంటిరేమి?

సీ. రావణాసురునితో రణమొనరింపగా

కడలిపై నేతువు గట్టునాడు;

పాతాళమున మీకు ప్రాణదానముసేయ

తెగువతో వెంట నేతెంచునాడు;

సౌమిత్రి మూర్ఖిల్ల సౌఖ్యంబు విడనాడి
 బ్రతికింపగా పాట్లు బడిననాడు;
 ప్రాణాలను తెగించి, పవరంబు గావించి
 కొడువలేని జయంబు గూర్చునాడు;

గీ. ఎదురు చెప్పక తలవంచి యేగునాడు
 వానరులు నీతిబద్ధులై వరలినారు;
 యిపుడు మాత్రంబు దుర్మతి నెగుగినారె
 కవులు దుర్మదాంధులు కారు జ్ఞాతలేంద్ర!

శ్రీరా—కవులు దుర్మదాంధులు కాదనినచో మేమా ?

లక్ష్మ—పూజ్యులను నిందించువారు దుర్మదాంధులో, కారో
 యోచించగల వారికి తెలియక పోదు.

అంగ—మీరు దలంచిన భావము నా హృదయంబున మాత్రము
 లేడు. ఒకవేళ నేను మాటాడుటయం దా యర్థ ముదయించెనేని తప్పును
 మన్నింపుము.

శత్రు—యయాతిని విడిచినచో మన్నించుటకేమి ?

అంగ—ఐన; నది మా దురదృష్టమన్నమాట.

భర—అటు లనిన యుద్ధమునకే సిద్ధపడెదరా ?

అంగ—యుద్ధ మొనరింప వలయునను సిద్ధాంతము మాకు లేదు.

లక్ష్మ—యయాతిని నిడువరాదన్న సిద్ధాంత మున్నదా ?

అంగ—అది యైనను న్యాయమగుటచేతనే.

శ్రీరా—అంగదా ! ఇంక నీ వితండవాదము నేయకుము. నీవు
 పోయి మారుతితో నా మాటలుగ యిట్లు చెప్పుము.

సీ. ముందు విశ్వామిత్రమునికి వాగ్దానంబు
 నేను చేసినమాట నిక్కువంబు;
 గురువర్యుని మతంబు గురిదప్పకుంటయే

శిష్యులకెల్ల ప్రసిద్ధ పథము;

తప్పుచేసినవాని దండింపనగుగాని
కరుణింప నీతిమార్గంబుకాదు;
ప్రతిఫలాపేక్ష నావంతలేకయే సల్పు
నట్టిదానికి పాప మంటబోదు;

గీ. మాటవట్టింపు లికనైన మానునేని
మనకు మనకున్న మైత్రియే మారకుండు
కాదయేని రమ్మనుమింక కయ్యమునకు
వట్టి బూటకంబుల నిందు గట్టిపెట్టు.

అంగ—ఇది యేసిద్ధాంతమా ?

శ్రీరా—ఔను.

అంగ—ఐన నేనింక బోయివచ్చెద.

శ్రీరా—మీ యిష్టము.

అంగ—మహానుభావా !

చ. పదములనంటి వేడితిమి భక్తుల నేలగ మమ్ము; మీరలున్
కదనము నేతుమంచు నిజకార్యము జూపితి రేమినేతు మీ
యదనున ధర్మబద్ధమగు నాహవమాడుటకే తల్పొగ్గినా
ము, దయ ననుజ్ఞనిండు, కపిమూకను గాచుడు, పోయివచ్చెదన్.

లక్ష్మ—ఓయీ ! అంగదా ! యుద్ధమేనియు నొనరింతుముగాని
యయాతిని విడువమనిచెప్పి బోవుచున్నావు. అటులయిన యిటు వినుము.

చ. విడువడు రామచంద్ర పృథివీపతి మీ కపిమూక నెల్ల నీ
పుడమి బడంగ గూల్చుతరి మొత్తొయటంచును యేడ్చుగాక నొ
క్కడు వినబోడు నీ పలుకు కయ్యము కయ్యమటంచు రాముపై
దుడుకుతనంబు జూపుట, యేదో యొకకీడు ఘటించియేగదా ?

కావున నా కడసారిమాట లాలకింపుము.

గీ. క్రొత్తవారలుగాదు మా గొప్ప డెలువ
రావణుం డంతవాడును రణమునందు

రాము నెదిరించి చచ్చి స్వర్గముననుండె
వనచరులు మీరనగ నెంతవార లింక ?

కావున నా హితమాలకించి సంధివచనంబులు మార్చుకొనుట మన
యుభయులకును క్షేమకరము.

చ. గడచినదానికై వగవగా బనిలేదు నిజంబు, మీర లి
ప్పుడయిన నా యయాతిని ప్రమోదముతోడుత వీడివుచ్చియే
నడచిన మేలుగల్గు; వ్యసనంబు హరించు-ముదంబు మించు, మా
నుడువులు వేఫలించు నిది నూనతగా దలపోయ నేటికిన్ ?

అయ్యా : సౌమిశ్రీ : నూరుమాటలేల ? మా ఆంజనేయుండు
యయాతిని త్యజించుటమాత్రము కల్ల.

భర—ఆఁ : ఏమంటివి ? ఆంజనేయు డాతనిని విడువడా ? సరే

గీ. మీ సమీరపుత్రునికింక మేము కావ
లయునొ ? ఆ యయాతిపతి కావలయునో, ని
జంబు దేల్పుకొనుమనుము, సంగరంబొ ?
దాశరథితోడ హితమొ ? యీ తరుణమందు.

శత్రు—ఓయీ! యుద్ధముమాట తలపెట్టినచో మేము భయపడుదు
మనుకొంటివాయేమి ? నీ యుపాయంబుల కీ నృపనందనులు జడియువారు
కారని బాగుగ నెరుంగుము.

గీ. భీకరులనైన దైత్యుల పీడమడచి
విజయసిద్ధి గైకొన్న భూవిభు డితండు
ముగ్గురనుజులమును యుద్ధభూమి నుండ
పరులు గెల్వంగ నుంతైన వశముగాదు.

అంగ—అయ్యా : యుద్ధంబున జయాపజయంబులు దైవాధీనం
బులు. అదియునుంగాక మాకు మిమ్ము జయించవలయునను భావమేలేదు.
మే మా యయాతి కిచ్చిన వాగ్దానము ననుసరించి మాకంతంబున ప్రాణంబు
లుండు వరకు వానిని కాపాడుటయే కావలయును.

శ్రీరా—అటులైన నీ వింకబోయి యుద్ధమే సిద్ధమనిచెప్పము.

అం—చిత్తము.—

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరా—సోదరులారా :

చ. అంగద రాయబారమున నా పవ నాత్మజు విశ్చయంబు న
ర్వాంగ మెరుంగ జాలితిమి, వానరకోటిని నైత మింకపై
సంగరమందునన్ దునుము సాహసమున్ మదిగల్గె; నేటి కీ
భంగము గల్గునంచు పౌరపాటుగనైన దలంచి యుంటిమే ?

నతి, కానిండు, అందులకు మనమేమి చేయగలము ?

ఆ. వె. నాడు నిద్రజెంద నాల్గవ రూమున

కన్నకలయె యింతకథకు నాంది:

యిప్పు డింతయయ్యె యింతెంత మారునో

చెప్పగలమె ? విధిని తప్పగలమె ?

నామనంబు మరింత వ్యాకులతగ మన్నుండున నేటికింక సభను
ముగింతము—

శ్రీ రామాంజనేయ యుద్ధము

ష ష్ఠ మాంక ము

(రామేశ్వంబున ఆంజనేయుడు, సుగ్రీవుడును కూర్చుండి
యుండ తెర లేచును.)

ఆంజ—సుగ్రీవ మహారాజా : అయోధ్య కేగిన మన అంగడు
లింకను రాడేమి చెప్పమా :

సుగ్రీ—సంధివచనంబు లింకను జరుగుచుండె నేమొ ?

ఆంజ—నా మనంబు యెందులకో సందియ మందుచునే యున్నది.
శ్రీరాముడు నా వేడికోలు మన్నించునో ? మన్నింపడో ?

సుగ్రీ—తప్పక మన్నింపగలడు. ఆంజనేయా ! దాశరథి నిన్ను
మన్నించుట కెన్నియో కారణంబులు గలవు.

గీ. సఖుడ వా రామునకు ప్రాణసముడ వీవు

నిన్ను మించిన బందుగు అన్నవారె ?

నీదు ప్రార్థన లింక మన్నింప డనుచు

నాత్మ శందియమేల నో యాంజనేయ !

ఆంజ—మహారాజా : మీరు వచించిన దంతయు యదార్థము.
ఐనను నాహృదయంబేలకో స్వస్తత నొంద కున్నది.

చ. అది యిదియంచు చెప్పుటకునై యొకరీతిని దోచకుండె నా
హృదయము నందదేమొ భయమేర్పడి గగ్గురుపాటు బుట్టు బో
మదికి దృఢంబు దెచ్చుకొని మాటికి మాటికి నో ర్చుచుంటి, నం
గడుని ముఖంబునన్ దెలియగావలె దీ ని ఫలం బదేమియో :

ఆఁ : నమ యంబున కంగదుడును వచ్చుచున్నాడు.

(అంగదుడు ప్రవేశము.)

అంగ—జయము జయము, వాయు నందనులకు.

ఆంజ—అంగదా : రమ్ము. నీ వాక్యము సంతోషమును, వదనము సంతాపమును దెలుపు చున్నవి. కారణమేమి ?

గీ. ఆట నయోధ్యలో మన వారలందరు కుశ
లంబె ? రాముడు విను గారవంబున గనె
నే ? మదీయ సందియు వినినే ? యయాతి
పై పగదొలంగెనే ? వేగబలుకుమయ్య :

అంగ—ఆంజనేయా : వారందరును క్షేమముగనే యున్నారు. మన యందరి క్షేమ సమాచారంబు లమిత శ్రద్ధాభిమానములతో విచారించినారు.

సుగ్రీ—అందు లోపమునేయరని మాకు బాగుగ తెలియును. ఇంతకును మనకిపుడు కావలసినది కార్యసాధనముగాని గౌరవమర్యాదలు కావు గదా ? పోయినపని యేమయ్యె ?

అంగ—అగుటకే మున్నది ? ఒక్కొక్కవుడు ధర్మ ప్రభువులు దారుణ కృత్యములందే కృతనిశ్చయులై యుందురు.

ఆంజ—అనగ వారు మనసంది నంగీకరింప లేదన్నమాట.

అంగ —అనియే మనవిచేయుచున్నాను.

ఆంజ—అకటా : ఇకనేమి కర్తవ్యము ?

సుగ్రీ—యుద్ధమే శరణ్యమా ?

అంగ—శ్రీరాముడు మనతో యుద్ధ మొనరించుటకేని సిద్ధ మయ్యెనుగాని, విశ్వామిత్రుని కిచ్చిన వాగ్దానము మీరకుండె.

ఆంజ—నా సందేశమంతయు వినరించితివా ?

అంగ—అంజనే పుత్రా : వివరింప కుందునా ? మీరు వచించిన మాటలేగాక నా శక్తివంచనయు లేకుండ ప్రార్థించితిని—మీదుమిక్కిలి ధర్మనిర్ణయంబులు గావించితిని, ఐననేమి? ఎంతవేడుకొనినను “యయాతిని పరిత్యజింపుడ”ను మాటదప్ప మరొకటనకుండిరి.

ఉ. పాదములంటి వేడితి: కృపన్ గనుమంచు నమస్కరించితిన్
వాదులులేక మమ్ము పరిపాలన నేయుమటంచు కోరి మా
పై దయజూపుమన్న; నలవంక్తి రథాత్మజు డొప్పడయ్యె తా
నేదియొ కారణంబు వచియించుచు నుండె నికేమి నేయుదున్ ?

అంజ—అకటా : నా రామునితోడనా సంగర మొనరించుట ?
అసంభవము. అసంభవము.

(తెరలో) వనవరులారా : అంజనేయు డెక్కడ ?

సుగ్రీ—అడుగో, లక్ష్మణుడు వచ్చుచున్నాడు.

అంజ—(విగ్రరగ) సౌమిశ్రీ : మందభాగ్యుడగు మారుతాత్మజు
డిందే యున్నాడు. దయనేయుము.

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశము)

అంజ—లక్ష్మణా : వచ్చితివా తండ్రీ :

గీ. కడిగి రామ పట్టాభిషేకంబు నందు
చూచినాడ నిన్ను. మొగము వాచినట్లు
మరల నేడు చూచితి నయ్య : మారుతియు క
నబడెనేమి, యీ కతన నిన్నొక్క కిచట.

లక్ష్మ—అందులకై యిట్లు చేసితి వన్నమాట ?

అంజ—నే నేమియు చేయలేదు స్వామీ : నా స్వామి రామచంద్ర
మూర్తి చరణారవిందముల గొల్పుటకన్న నితర లోకంబుతో పనిలేని
యీ హనుమంతు డేమి చేయగలడు ? అంతయు మీ చల్లదనంబే దేవా :

సీ. కాలవశంబున కల్గినదే కాని

కపటంబు నాలోన గలుగదంటి;

మాతృ నానతికయ్యు మమత నొందితి గాని

వాదంబు లాడంగ కాదనంటి;

మొక్కెడము దయనుట్రోవు మంటిని గాని

యెదిరించి బల్కుట నెరుగమంటి;

కవులెల్ల మీ భృత్యగణమై వరలుగాని

చీలి పోరాటంబు నేయరంటి;

గీ. జరిగిపోయిన తప్పును నైచుమంటి;

యిల యయాతిని నెట్టులునైన నేలుమంటి;

దేవదేవులు మీరంటి, దీనజనుల

గావుమంటి, మీకిదె నమస్కారమంటి.

లక్ష్మ—ఓయీ మా సూర్యవంశంబునలేని యసత్వ మహాదోషంబు ప్రాప్తించుచుండ మేమద్దానిని బాపుకొనవలదా? మా శత్రువునకీవు నభయం బొసంగి, అందుమూలమున మా ప్రతిజ్ఞాభంగము నేయదలంచుటయేగాక, నీ ప్రార్థనల వినలేరనియు మాపై నిందమోపుచుంటివిగా!

అంజ—మీపై నిందమోపుటకు నే నెంతవాడను దేవా!

లక్ష్మ—ఎంతవాడవు గాకున్న నింతపని చేయుదువా?

సీ, వెనుక ముందుల చూపు వీక్షింపబోవకే

అభయప్రదాన మీయంగ గలవె?

తొలుత చేసినదెల్ల దోషమం చెరిగియు

దిట్టవగుచు పట్టు పట్టగలవె?

రాముని మర్యాద రచ్చలో బెట్టంగ

కాని సంధి నొనర్చు బూనగలవె?

కడకైన మామాట గౌరవ ముంచక

గద ధరియించియు గ్రాలగలవె?

గీ. గతము విడనాటి చివరకీ గడియనైన
 సీతిలేక యుద్ధంబున నిలువగలవె ?
 మాట లొక విధంబు, మనసు మరొక విధము
 నై; మెలంగుదువే సీవు నాంజనేయ !

మగ్రీ—సౌమీత్రీ ! ఎందులకీ వైరంబులాడవలయును ? ఆంజనే
 యుండు రామలక్ష్మణులయం దెట్టి ప్రవర్తనగలవాడో సీ వెరుంగకుంటివా ?
 నే నెరుంగకుంటినా ? ఈ లోక మెరుంగకుండెనా ?

సీ. నూరుయోజనముల వారిధి నటుదాటి
 సీతమ్మ వార్తల చెప్పెనెవడు ?
 కుంభకర్ణునినాడు కూల్పవలయునన్న
 నీకు సహాయమై నెగడె నెవడు ?
 మైరావణునిముందు మరణింప నుండిన
 మిము గాపాడిన మేటియెవడు ?
 మూర్ఖునందున సీవు మునిగియుండంగ సం
 జీవిదెచ్చిన జగజ్జెట్టి యెవడు ?

గీ. యిన్నిచేసిన మారుతి యిప్పుడుమీకు
 కాని వాడయ్యెనే స్వల్పకార్యమందు
 నాటి మంచితనమునెల్ల పీటబుచ్చి
 పల్కినాడవు విఘ్నర పలుకలొర !

లక్ష్మీ—సుగ్రీవా ! అక్కర దీరినంత తొల్లిటి విషయంబును
 మరచిపోయితివా యేమి ? ఒక్కమారు వెనుకకు తిరిగి చూచుకొమ్ము.

ఉ. అన్నకుజంకి, పర్వతగుహాదుల నుండినవేళ “రామ ! ఆ
 పన్నుడ గావుమయ్య” అని ప్రార్థనచేసిన నాటి మాట లిం
 కన్నియు నేటికిట్లు మరుపయ్యెనె ? వానినిజంపి రాజ్య మీ
 కున్నపుడందు గానబడకున్నదె రాముని మేలు వానరా !

సుగ్రీ— రామానుజా ! తీగె కదిలించిన డొంకంతయు కదలును. జరిగిపోయినవాటి యెందెంతదను కావశ్యములగునో, అంతవరకే మాటాడుట మంచిది. కావున తగురీతి భాషింపుము.

లక్ష్మ—ఏమీ, మాటలాడు వైఖరిని మాకే చెప్పుచుంటివిగా ?

సుగ్రీ—నాడు మీ రేస్థితియందుంటిరో జ్ఞప్తియందున్న మీరిట్లు మాటాడువారుకారు— మీకు మాటలాడు వైఖరిని మేము చెప్పువారమును కాకపోయి యుండెడివారమే. రామానుజా !

ఉ. అలిని దైత్యునాడు బలాధికుడై గొనిపోవ; దైర్యమే
చాలనివారలై, కవులసాయముగోరగ వచ్చినట్టి యా
కాలము దీరిపోయెనని, గాదె యిటుల్ మము బల్కులాడుటల్;
చాలును చాలునింక కడుసంతసమయ్యె త్వదీయవాక్యముల్.

లక్ష్మ— కిష్కింధపురాధీశా ! పౌరబడుచున్నావు. మా అన్నకును వీకునుగల తారతమ్యము నీ కింకను తెలియనేలేదా ? ఐన వినుము.

సీ. రావణాసురుడు చోరత్వంబుతో సీత
నపహరించె కడు మాయావియగుచు
నిన్నెదిరించియే వాలి నీ భార్యను
చేపట్టె దైర్యంబు చెదరకుండ;
పగర నన్వేషింప పయనించుచుంటిమి
వీరులమై పట్టు విడువబోక
కన్నీరుబెట్టుచు గతిలేక ఋష్యమూ
కాద్రిపై పడియుంటివపుడు నీను;

గీ. మా వదినె శీలమింతయు మారలేదు;
కలుషమయ్యె నీ సతి వాలి కామలీల;
నిందకై వీడె మా యన్న నెలతనైన;
యేలుకొంటివి పతితయౌ యింతినీవు.

ఇంకను సిగ్గులేక మమ్మాక్షేపించుచుంటివా ?

అంగ — ఔనాను. ఆక్షేపణ పొందగలిగిన వారెవరో మాకు బాగుగా తెలియును.

గీ. అన్న వెంటబడి, యడవులన్ని దిరిగి
తిండితిప్పలుగూడ లేకుండమాడి
నేవకావృత్తి జీవించు నీవు మేల
మాడవలెనే సుగ్రీవుని కీడురాక.

లక్ష్మ—నిజము. అంగదా : నిజము. మీ చిన్నాయనకు నేను సాటివత్తునా ? ఎటులేనియు, అన్న కుమారుడవు నీవు సాటివత్తువు గాని;

ఆ. వె. తండ్రిని వదియించి; తన రాజ్య మాణ్ణించి
పృథివి నేలుచున్న పిన్నతండ్రి
కాళ్ళవద్ద బ్రతుకు ఘనుడవు నీ వొక్క
ప్రౌఢశాలి గతిని పల్కెదేల ?

అంగ—ఆ విషయంబునకు వచ్చినచో మా తండ్రిని చంపిన మాయావులు మీరెగదా ? చెట్టుచాటుననుండి గురిచూచి కొట్టుటయు నొక వీరలక్షణమేనా ? ఆడి పలుకుట ధర్మవిరుద్ధంబని నిర్దోషిని చంపుటకు చూపిన యీ నీతివర్తనము వాలిని సంహరించునా దేమైనది ?

సీ. పాపకార్యమటంచు భావమందున లేక
నాడుదానిని దునుమాడు నపుడు;
వాలితో పోరాడి వదియింప జాలక
పొంచి దొంగతనాన బోరునపుడు;
కదనధర్మము మీరి గర్భంబుపై కొట్టి
దశకంఠుని వధింప దనరునపుడు;
కల్లు ద్రావినవాని కైపుకూతల కోడి
యర్థాంగి నడవుల కనుపు నపుడు;

గీ. మాయమై పోయేనేమి ధర్మ మనుమాట
భక్తుడగు యయాతిని జంపవచ్చి బడియె

మాసిపోయినే ధర్మంపుమాట నేడు
పవనసూతి కీరితి గంగపాలు నేయ.

లక్ష్మ—ఓయీ ! అవినయగుణచరిత్ర ! అపవిత్ర ! నీకు గలుగు
నీ కొంచెపు వివేకముతోడ రామమూర్తి నే విమర్శించుంటివిగా ! రమ్ము.
దాశరథిని నిందింప బూనిన నిన్నిదే సంహరించెద. (విల్లు ధరించును.)

అంజ—ఆఁ ! ఆ ! సౌమిశ్రీ ! ఆగుమాగుము. సమర మాద
రించెడుపట్ల నా పసివానితో నేమిపని ? నేనున్నాను యిటురమ్ము.

లక్ష్మ—అంజనేయా ! నీవైనను నాతో పోరాడగలవా ?

అంజ—పోరలేనిచో నేమిచేయమంటివి ?

లక్ష్మ—యయాతిని విడువు మంటిని.

అంజ—మీరు ప్రతిన విడిచిన వెంటనే నేను యయాతిని
విడుతును.

లక్ష్మ—ఆటలైన యుద్ధ మొనర్చెదవా ?

అంజ—మీరాజ్ఞాపించినచో.

లక్ష్మ—లేకున్న ?

అంజ—నన్నును, నాశరణార్థిని రక్షించితిరని భావింతును.

లక్ష్మ—అదిమాత్రము జరుగదు.

అంజ—నరి కానిండు.

లక్ష్మ—ఐన యుద్ధమునకు రమ్ము.

అంజ—చి త్రము.

(ఇరువురు కొంత నేపు యుద్ధము నేయుదురు.)

లక్ష్మ—అంజనేయా ! నీవు చిరంజీవినని దలంచుచుంటివేమో ?

అంజ—మీరు శ్రీరాముని తమ్ముడనని దలంచుట లేదుగదా ?

లక్ష్మ—ఆఁ ఏమి ? ఇంకను నీపట్టుదల విడువవైతివిగా ?

అంజ—అటులైన కాచుకొమ్ము. (అత్తమును సంధించును.)

లక్ష్మ— హా ! (మూర్ఛిల్లును.)

అంజ—(గదనావల పారవైచి) హా ! సుమిత్రా కుమారా !
ఊర్మిళా మనోహరా ! మరణించితివా, తండ్రి !

చ. అనవరతంబు దైవమను చాత్మదలంచి భజించుచుంటినే
యనఘుని పాదపద్మముల, నా రఘురాముని సోదరుండు ల
క్ష్యణునికి దూరమైతి, మతిమాలిన కోపమునందు, నింక రా
ముని కెటు దెల్పువాడ, మరి మోమెటు చూచెడివాడనో గదా ?

ఓ పాపిష్టికాలమా ! ఎంతపని చేసితివి ? దైవమా ! నా లక్ష్మణుని
చంపుకొనిన తరువాత నే నెందులకు? ఈనిష్కారణ సంగరంబున నీతడే
జీవించి నేను మదసినచో నొక్క నా తల్లికిమాత్రమే పుత్రశోకము కలిగె
డిది, నేను జీవించి సౌమిత్రి గతించుటచే నెందరికో శోకము సంభవించె.

సీ. సీతావిభుండు విచ్చేసి “సోదరుడేడి”

యన్న; యేమని బదులాడువాడ ?

అలసుమిత్రయే వచ్చి “యాత్మజు జూపుమ”

టన్న; నాతల్లి కే మనెడువాడ ?

ఊర్మిళాదేవియే కూర్మి “నా విభుడేడి”

యన్న; యేమని బదులాడువాడ ?

కోసల ప్రజలెల్ల కూడి “లక్ష్మణుడేడి”

యన్న; నవ్వారికే మనెడువాడ ?

గీ. అర్ధరాతిరి సంజీవినైన దెచ్చి

నాడు కష్టించి నీడు ప్రాణాల నిలిపి

నట్టి చేతులతోడనే యిట్టులకట

చంపుకొంటినే సౌమిత్రి! సంగరమున,

సుగ్రీ:—(లక్ష్మణుని సమీపించి చూచి) హనుమా : విచారింపకుము. సౌమిత్రి మరణింపలేదు. మూర్ఛిలినాడు.

అంజ:—(సంతోషముతో) ఏమి, నాలక్ష్మణుడు మూర్ఛిలైనా ? ఐన కొంతదనుక సంతోషమే. అంగదా : ఈవార్త వెంటనే రామునకు పంపుము.

అంగ:— అటులనే. మనస్థిమితమునకై నీవును విశ్రాంతి తీసుకొన రమ్ము. మన కపులు లక్ష్మణుని కనిపెట్టుకొని యుందురు.

(తెర వ్రాలును)

శ్రీ రామాంజనేయ యుద్ధము

సప్త మాంకము

(శ్రీరాముడు—అంజనేయుడు ప్రవేశము.)

అంజ—రామా : రఘువంశసోమా : వందనములు.

శ్రీరా — అంజనేయా : నీవు సర్వస్వతంత్రుడ వైతివిగదా : నాకెందుల కింక వందనములు చేయవలయును ?

అంజ—నేను స్వతంత్రుడనా దేవా :

శ్రీరా—కాకపోయిన నీ యభయ ప్రదానమేమి ?—అంగదరాయ బారమేమి ? సంగర క్రియోత్సాహము లేమి ?

అంజ—మీరెరుంగని దేమున్నది మహాత్మా :

గీ. అడితప్పని వాడనేనగుట ; అభయ

మిచ్చి వెనుకాడ దూష్యమం చేనునమ్మి

యుంట; మీకుమనవిచేసి యుంటినయ్య ?

మరలనను నిందవేయంగ మంచిగాడు.

శ్రీరా—అంజనేయా : ధర్మమునకు దేశకాల పాత్రల నరయుట ముఖ్యము. నేడు విశ్వామిత్రాగ్రహవేళంబునకు గురికాకుండనుండవలయు నన్న నేనును నీవునుగూడ యయాతిని వధింప దగినవారమే. మరియు నాహిత మాలకింపుము.

చ. గురుడగు గాధినందనుని కూరిమి గోరియెఘాని తాటకిం
నరికితి యాగ పాలనకు నాడటు—నేడు యయాతి రేవినిన్
నరుకగ బూనియుంటిగద నాగురు నానతితోడ, నీకునే
గురువునుగాన నాహితముగోరుచె ధర్మమునీకు మారుతీ :

కావున నీకాధర్మ శాస్త్రములతో పనిలేదు. నా వచనంబు లాలకించి నీవీ యయాతిని వీడెదవేని నా యనురాగమునే గాక విశ్వామిత్రుని ప్రేమాభిమానంబులను గూడ పొందగలుగుదువు. గా ధే యు డ న సామాన్య డనుకొంటివా ? ముందాతని వలన ధన్యతచెందిన వారెంద రుండిరో యెరుగవు కాబోలు. ఆ మహనీయు నెదిరించిన వారెన్ని యిక్కట్టు లొందిరో; అతం డెంతటి ప్రతిభాశాలియో నాలింపుము.

సీ. నలువ సృష్టికిమారు నవ్యసృష్టి యొనర్చి
జేజేలు సర్వదా చెందినాడు;
నర, సుర, మునులెల్ల నిరసించినతరి; త్రి
శంకు స్వర్గము నొందు సలిపినాడు;
మాన్యుడగు వశిష్టమౌని పుత్రులనెల్ల
రోసాన భస్మంబు చేసినాడు;
మాటవచ్చిన నెట్టి మహనీయునేనియు
రంపపుకోతల రాచినాడు;

గీ. అతడు సామాన్యడనుకొంటె యాంజనేయ !
ఘన తపఃప్రభా కలితు డమ్మునివరుండు
గాధిరాట్నాతి కరుణయే గలుగునాడు
కొడువగఅదె ? నీ కెంతయు ముదముగాదె ?

అంజ—రామచంద్రప్రభూ! నన్ను మన్నింపుము. నేడు మీ ధోరణి యంతయు క్రొత్తగ నున్నది. గాధేయుండు ప్రతిభాశాలియని; వాని పంతంబు నెరవేర్చుటయు, యయాతి సామాన్యండని వాని వధించుటయు ధర్మవిరుద్ధముగ నున్నది. మా దైవమగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి చెప్ప దగిన నీకు లివియేనా యవియు సందేహించుచున్నాను దేవా !

శ్రీరా—హనుమంతా ! నీవెంతటి పంతంబులాడుదువని తలంప లేదుగదా !

అంజ—ప్రభువులతో పంతంబులాడుదునా ? నన్ను కాపాడుమని మీ పాదములంటి బ్రతిమిలాడుకొందును. (అని పాదములు దాకబోవును)

శ్రీరా—(రోషముతో) చీ : దుర్మార్గుడా : దూరముగ బొమ్ము.
(తన్నును)

అంజ—అహా : దేవరవారి పాదతాదనచే నా జన్మ ధన్యమైనది;
మహాత్మా :

సీ. అలపంక్తి రథరేని యంకసీమను, గజై
లందెల నాట్యంబు నాడెనెద్ది ?
రాతిగా బడియున్న నాతికి నిజరూపు
సత్కృపతోడ నొసంగెనెద్ది ?
జనకభూపాలుండు కనకపశ్చరమందు
కన్నెనిచ్చెడువేళ కడిగెనెద్ది ?
వనభూము లన్నింటి పావనములు నేయ
నడవుల కేతెంచ నడిచెనెద్ది ?

గీ. అఘమయంబగు నాదు దేహంబు దాక
దోసదూరునిగా నన్ను జేసెనెద్ది
అట్టి మీ పాదపద్మంబు నమితభక్తి
నొత్తువాడ, పాలింపుమో యుత్తమాంగ :

శ్రీరా—ఓయీ : దుర్వినయధారేయా : అంజనేయా : సిగ్గులేక
నీ విట్లు నా పాదమంటిన నంటుదువు గాని, నీ యట్టి విశ్వాసభూన్యచరి
త్రుండు స్పృశించిన నాకు కళంక మాపాదించును సుమా.

అంజ—ఔను, ప్రభూ : నేను విశ్వాసభూన్యచరిత్రుండ నగుట
చేతనే యయాతీ ప్రాణరక్షణకై లేనిపోని కయ్యంబు పెట్టుకొంటిని—
నాకు ప్రత్యక్ష భగవత్స్వరూపులగు మిమ్మెదిరించి పోరాడ సాహసించి
తిని. ఐనను అంజనేయుం డిప్పుడు మీముందు సిగ్గు దెలియని దురభిమాని
తావుననే నిలుచుండ సాహసించెను.

కం. అల సుగ్రీవునకు, తమకు

చెలిమొనరించి మరి మిమ్ము చేర్చినవా డీ

ఖలుడగు హనుమంతుండని

తెలియుము పంక్తి రథపుత్ర ! తేజోవంతా ;

మహాత్మా ! మారుతి మీకెట్టి యుపకారియో నేను వచింపనేల ?
మీ కానాటి గాథలే జ్ఞప్తియందున్నచో నా యందింత పగవహింతురా ?

శ్రీరా—ఓయీ ! ఆత్మశ్లాఘ పారీణా ! నీవు మాకు చేసిన
యుపకారములే నీకు జ్ఞప్తియున్నవి కాని, మేము చేసిన యుపకారములు
జ్ఞప్తియందు లేవన్నమాట. ఔను కృతఘ్నుల విధాన మిట్లే యుండును.

గీ, కరుణ కిష్కింధపురిని సుగ్రీవున కిడ

మేము చేసిన యుపకృతు లేమియయ్యె ?

రాము నెదిరింప జాలిన ధీమనమున

మరచినాడవు కాబోలు మమ్మునెల్ల.

అంజ—ప్రభూ ! మరచిపోయినది మేముకాదు.

శ్రీరా—మరి నేనా ?

అంజ—అని నేననగలనా ?

శ్రీరా—మరి యేమంటివి ?

అంజ—మమ్ము కటాక్షింపు మంటిని—

శ్రీరా—అంజనేయా ? మాటలుచూడ మంచి తనమును; మనోభి
ప్రాయము జూడ మర్మభావమును దెలుపుచున్నవి. ఎన్నినాళ్లు మా
చెలిమిచేసి యేమి ప్రయోజనము ? మీ కోతిజాతి స్వభావమును పోనివ్వ
వైతివని విచారించు చున్నాను.

అంజ—ఔను స్వామీ ! వానరులకున్న నీతి నరులకు లేక
పోయెనే యని నేనును విచారించుచున్నాను. మీ చెలిమిచేసినంత మాత్ర
మున మీరు చేసిన పనులు చేయజాలుదుమా ? మీకు సాటి రాగలమా ?

సీ. ప్రేమించి వచ్చిన వెలది ముక్కు చెవులు

మాయచేసి; బిరాన కోయగలమె ?

యీడుమించినదాని యెంగిలి పంకెన

దొక్కకుద్దిగ నిన్ని మెక్కగలమె ?

చెట్టుచాటున దాగి, చిన్ని బాణము నాటి
కోతివీరుని నేల గూల్పుగలమె ?
తమ్ముని విడదీసి తగమర్జుము నరసి
పగవారిబట్టి జంపంగ గలమె ?

గీ. నిరపరాధుల దెగటార్ప నేర్వగలమె ?
చేరువారల కడు నిరసింపగలమె ?
దిట్టతనమున పట్టు సాధింపగలమె ?
రామ ! మేము మీ సీతి నేర్వంగగలమె ?

శ్రీరా—ఓయీ : కొఱకు మాలిన నూరు మాట లంటివిగాని
ఇందు ప్రధానమైన గురుభక్తిని గురించి దెలుపవై తివేమి ?

అంజ—మీరు చూపునట్టి గురుభక్తి మాత్రము మాయందు లేక
పోయినందున నా మాటలు పలుకకపోయితిని.

శ్రీరా—పోనీ, యితకు నా యయాతిని విడిచెదవా ? లేదా ?

అంజ—విడువలేను దేవా ?

శ్రీరా—ఐనచో నాయుధంబును ధరింపుము.

అంజ—రామచంద్రునిమీదనా ? నా ప్రభువులవారి మీదనే నాయు
ధంబును ధరింతునా ? లేదు స్వామీ ! అది యీ దాసుడు చేయగల్గిన పని
కాదు. నేను చేయజాలను.

శ్రీరా—ఐన యయాతిని విడువుము.

అంజ—అదియును జరుగరానిదియే.

శ్రీరా—మరెట్లు జరుగవలయును ?

అంజ—దేవరవారు కటాక్షింపవలయును ?

శ్రీరా—నిన్ను కరుణించుటకు—నీ శరణార్థిని వధించుటకు మేము
సిద్ధముగనే యున్నాము.

అంజ—మీ రటు లాజ్ఞాపించిన నేనును నా శరణార్థితోబాటు మర
ణించుటకు సిద్ధముగ నున్నాను.

శ్రీరా—సీవేల మరణింపవలయు ?

అంజ—సత్యపాలనకు—స్వామికార్యమునకు.

శ్రీరా—అనగ ?

అంజ—దేవా ! నేనా యయాతికి తొందరబడి శరణొసంగిన మాటయదార్థమే. కాని, అందొకమేలు మాత్రముజరిగినది. “నాకంఠంబున ప్రాణములుండ నిన్ను విడువ” నంటిని.

గీ. అతని కంటెను ముందు నే హతుడనైన
తదుపరి కథతో నాకేమి ధరణినాధ !
మొదటనను గూల్చి, కాశేంద్రు పిదప జంప
నీకు నాకును దోషంబు రాకపోవు.

కావున ముందు నన్నుజంపి కడమవానిం దెగవేయుడు.

గీ. కాయ మస్థిరమనుమాట కలదు జగతి
నిలిచి యుండున దొక్కటె నీతిగాన;
పవనసూతి సత్యమునకై ప్రభునికయ్యు
తనువు చాలించె ననుకీర్తి దక్కునాకు.

అందువలన దేవర వారికి శ్రమ చేకూర్చక యీ దేహంబును మీ పాదంబుల నుంచుచున్నాడ. సందేహింపక మీపని మీరు కానిండు. అందువలననాకును విశేష లాభంబులుగలవు.

గీ. ఆత్మనెంచిన కార్య మిట్లగుటెగాక
తమదుచేత మడిసిన ప్రాప్తమగుముక్తి
గురువు కార్యంబుదీర్చిన పరువునాకె
వచ్చుచున్నది—నీకేల మచ్చరంబు ?

శ్రీరా—అంజనేయా ! నీవెంత ధర్మోపన్యాసంబులు వచించితివా; అంత అహంభావంబుగన్పడుచున్నది. అహంభావంబున సర్వ పుణ్యంబులు సమయునని నీవెరుంగకపోవు. కావున నిన్ను దెగవేయుటవలన పుణ్యమే కాని పాపంబురాదు.

అంజ—ఔనుప్రభూ! మీ పుణ్యంబధిక మగుటకేగదా నాశరీరంబు నేని సమర్పించుకొంటిని?

శ్రీరా—అటులై న నిదిగో, నీ బాణమును కాచుకొనుము. (బాణమును విడుచును.)

అంజ—(నిమీలిత నేత్రుడై కరములు మోడ్చి.)

గీ. ఈశ్వరాంశ సంభూతుండనేని, అడి
తప్పనేని, శ్రీరామపదంబు లెపుడు
గొల్తునేని; విఖ్యాతికి నిల్తునేని
రాముశరము పూమాలమై గ్రాబుగాక.

(రాముడు విడిచిన బాణము పూలమాలగామారి అంజనేయుని కంఠమునందు బడును.)

శ్రీరా—(అశ్చర్యముగ) ఏమీలిత ? అంజనేయా ! ఈమారు కాచుకొమ్ము. (బాణము కన్నుల కద్దుకొని నిమీలిత నేత్రములతో)

గీ. ఏను దశరథ పుత్రుండనేని; జాన
కీ కళత్రుండనేని, సత్కీర్తి పరుడ
నేని. రాముడనేని, యీ బాణ మిపుడె
మించి వాయునందనుని వంచించుగాక.

(అని బాణమును విడుచును)

అంజ—హా ! (మూర్ఛిల్లును)

శ్రీరా—అహా ! అంజనేయా ! మరణించితివా తండ్రీ ! శరణొసంగి తప్పననుచు సత్యవాక్పాలనకై ప్రాణంబులనే. యెసంగితివా ? నీవు చిరంజీవివై యుండువని భ్రాంతిపడితినే?—నాకు నీకంటె ప్రాణాధికు లెందునూ లేరని క్లాపించితినే ?—శ్రీరామాంజనేయుల పరస్పరాభిమానంబుల సాధారణంబులని గర్వించితినే ?—నీ హృదయంబులో పర్వదా నేనుండునని వరమొసంగితినే ? ఆ మాటలన్ని స్వప్నగత వృత్తాంతంబులను చేసి—నన్నీదుఃఖ వారాసిలో ముంచి పోయితివా ?

హనుమా : నీవంటిభక్తుడు నా కింక నెన్ని జన్మములకు లభించునయ్యా :
 ఏదీ ? ఒక్కసారి రామా అని పిలువవా ? నాపైపు చూడవా ? నాపై
 పగ దలంచితివా ? అయ్యో : దై వమా : నన్నెట్టి దుర్గతిపాలు చేసితివి ?
 చివర కీ రాముని బ్రతు కెంత హీన పరచితివి ?

సీ. నిఖిల కోసలభూమినే వీడి వనముల
 కేగుచో నీ చింత నెరుగనైతి;
 జనకుండు మరణించెనని విన్నతరినైన
 నీరీతి చింతించి యెరుగనైతి;
 సౌమిత్రి నాడు మూర్ఖా పరవశుడైన
 నింతగా చింతించి యెరుగనైతి;
 జానకి నేనియు కానలకంపుచో
 నీమాడ్కి చింతించి యెరుగనైతి;

గీ. ఎన్నడును నామనంబున నెరుగనట్టి
 దుర్భర వియోగ మిప్పుడు నా గర్భసీమ
 చేరి కల్లోల మెంతేని జేయుచుండె
 మారు తిటు మరణించిన కారణమున.

ఓ దై వమా : ఈ లోకంబున మున్నెన్నడేని నా యట్టి పాపాత్ముం
 డుదయించెనే : ఔరా ! కాలమహిమ ? నా జీవితంబున ప్రళంకారంబగు
 ఘట్టమొక్కటేనియు కనుపించదే ? నా పూర్వీకు లెట్టి యశోవిశాలురో
 నేనట్టి దుర్యశోవిశాలుండ నైతినిగదా ? ఓ బ్రహ్మదేవుడా : నన్నింతటి
 మందభాగ్యుని జేసితివేమయ్యా :

సీ. జనకుండు నను బాయజాలక “రామ ! రా
 మా !” అని యల్లాడి యసువులుడిగె;
 నా కుపకారియై జటాయువు ధరపై
 కొనప్రాణములతోడ కూలి పడియె;
 నావనాల సుగ్రీవుండు వాలిచే
 చావు దెబ్బలుతిని సాగిపోయె :

నన్ను నేవించిన నాతి జానకి గూడ

దిక్కుమాలి వనుల దిరుగవలసె;

గీ. భక్తుడు యయాతికిక ప్రాణభయము గూడె;

నీతిపరు డాంజనేయుండు నేలబడియె;

నన్నునమ్మి క్షేమంబుగా నున్నవారు

కనగరారైరిగద, ముజ్జగంబులందు.

ఎంత చింతించి యేమి ప్రయోజనము ? పోయినవారు తిరిగి వత్తురా ? నన్నోదార్తురా ? ఇట్టి తమ్ములను, భక్తులను చంపుకొన్న నేను మాత్రము జీవింపనేల ? ఓయీ ! యయాతీ ! ఎందుంటివిరా ? నీ మూలముననే నేడు మా కపి రఘుకులంబుల కీ గతి సంప్రాప్తించి నది. ముందుగ నిన్ను జంపి నేనును మరణించెద రా రమ్ము.

ఆంజ—(మూర్ఛనుండి లేచి) రామభద్రా ! ఆగుమాగుము యయాతిని వధించుటకు హనుమంతు డింకను బ్రతికియే యున్నాడు.

శ్రీరా—(స్వగతమున) ఈతండు జీవించుటచే నానందమైనను, మొండిపట్టుదల విడువకుండుటచే యాగ్రహమగుచున్నది. (ప్రకాశముగ) వత్సా ! ఆంజనేయా ! ఒక్క మాట వినుము.

ఉ. తమ్ముని జంపుకొంటి, మఱి తమ్ముని యంతటివాడవీవు క్షేమమ్ముగ లేచుదాన, ననమాన ముదంబు ఘటించె నాకు, యుద్ధమ్మును నేయబోకు; పెడదారి దొలంగి యయాతి నింక శీఘ్రమ్ముగ వీడివుచ్చుము. సుఖంబగు నీకును వాయునందనా !

ఆంజ—రామా ! నా విశ్చితంబును గూడ వినుము.

చ. దురమున లక్ష్మణున్ దునిమి దుష్టుడనైతి, కనంగ నాతడే కరువగు కాలమందు బ్రతుకంగనదేటికి నేను, మిమ్ము సోదర మరణైక శోకనిధి దన్నినపాపిని గాన చంపినన్ ధరణికి లోటురాదుగద, దాశరథీ! మఱి శంకలేటికిన్

శ్రీరా—ఇప్పటికిని యయాతిని విడువవా?

అంజ—విడువను.

శ్రీరా—ఐన నీసారి నాబాణమును కాచుకొనుము. (బాణము గురి చూచి నిమీలితనేత్రములతో) ఓ బ్రహ్మాస్త్రమా! మారుతీ శిరచ్ఛేదనంబును గావింపుము.

మ. ఇదిబ్రహ్మాస్త్రమునుస్మిత్, మారుతీ శిరంబీ వాలునన్ ద్రుంపగా
నదయస్వాంతము నొందుగాక, మునికార్యంబెల్ల గావింప న
మ్ముదమై కాశిపురాధినాథు నిదె నిర్మూలించి నగ్గవ రా
గదె గాధేయ పరాభవానలము నిక్కంబింక చల్లారగన్.

(అని బాణమును విడువబోవు సమయంబున విశ్వామిత్రుడు వచ్చి రాముని చెయ్యి పట్టుకొనును— రాముడు విదిలించుచు) నన్నింక వారింప కుడు— విడుపుడు— విడుపుడు.

విశ్వా—రామచంద్రా! నేను విశ్వామిత్రుడను. యయాతిని కటాక్షింపుము.

శ్రీరా—మహామునీ! ఇంత దనుక వచ్చిన పిమ్మట యింకెందుల కీ క్షమాపణ!

గీ. ప్రియసహోదరులు సమనె; ప్రేమసనియె;
మరువరాని వైరముగూడ మాకు గలిగె
యింతయైన పిదప వీనినింక విడిచి
మంచివాడ నగుదునయ్య మౌనినాథ?

విశ్వా—రామా! విచారింపకుడు. అరుగో నీ తమ్ములు నా తపః ప్రభావంబున సజీవు లగుచున్నారు. యయాతీ! నిన్నింక మన్నించితిని. అంజనేయా! నీ యనన్య సామాన్య నీతి కానందించితిని.

గీ. సహనమందు యయాతికి సాటిలేరు;
కార్యదీక్షకు రాముడే కలడు సాక్షి;
దయయు, సత్యదీక్షయు, మాతృదైవభక్తు
లన్నిటికి నిలయంబీవె యాంజనేయ!

శ్రీరా—వత్సా! అనిలతనయా : ఈ చుభనమయంబున నీ
యభిప్రాయమేమియో దెలుపుము.

ఆంజ—ఐన నిట్లగుగాక.

గీ. ప్రజలు నీతివర్తనమందు వరలుగాత
పుణ్యనీయు లశ్రాంతంబు బ్రోచుగాత
ఆయురారోగ్య విభవంబు లలరుగాత
ధరణి శ్రీరామనామంబు దనరు గాత.

అందరు—తథాస్తు.

మంగళమ్

